ตำราพิไชยสงคราม

ของ

กรมศิลปากร

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ

นางสนิทนรนารถ

(ตลับ บุณยรัตพันธุ์)

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

วันที่ ๑๖ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๒

ตำราพิไชยสงคราม

ของ

กรมศิลปากร

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ

นางสนิทนรนารถ

(ตลับ บุณยรัตพันธุ์)

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

วันที่ ๑๖ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๒

ตำราพิไชยสงคราม

พิมพ์ครั้งแรก	งานพระราชทานเพลิงศพ นายพลตรี พระยารามจตุรงค์ (เพ็ชร บุณยรัตพันธุ์)	พ.ศ. ๒๔๖๙
พิมพ์ครั้งที่สอง	งานพระราชทานเพลิงศพ คุณหญิงพิชเยนทรโยธิน (สงัด อินทรโยธิน)	พ.ศ. ๒๔๗๓
พิมพ์ครั้งที่สาม	งานฌาปนกิจศพ เด็กชายอัญชนานนท์ ปราโมทย์	พ.ศ. ๒๔๘๐
พิมพ์ครั้งที่สี่	งานพระราชทานเพลิงศพ พันโท หลวงจรูญเรืองฤทธิ์ (รื่น วิภาตนันทน์ จรูญเรืองฤทธิ์)	พ.ศ. ๒๕๐๕
พิมพ์ครั้งที่ห้า	งานพระราชทานเพลิงศพ ร้อยเอก ขุนวรนิติ์นิสัย (สอน นิธินันทน์)	พ.ศ. ๒๕๑๐
พิมพ์ครั้งที่หก (๑,๕๐๐ เล่ม)	งานฌาปนกิจศพ นางสนิทนรนารถ (ตลับ บุณยรัตพันธุ์)	พ.ศ. ๒๕๑๒

พิมพ์ที่โรงพิมพ์พระจันทร์ ท่าพระจันทร์ พระนคร
นางสนิธวรรณ บุณยศิริพันธุ์ เจ้าของ ผู้พิมพ์ ผู้โฆษณา ๒๕๑๒

คำนำ

ในงานฌาปนกิจศพ นางสนิทนรนารถ (ตลับ บุณยรัตพันธุ์) ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม กำหนดวันที่ ๑๖ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๒ นายพัฒน์ บุณยรัตพันธุ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นบุตร ได้มาติดต่อกรมศิลปากร ขออนุญาตจัดพิมพ์หนังสือเรื่องตำราพิไชยสงคราม ของกรมศิลปากร เพื่อแจกเป็นอนุสรณ์ในงานนี้ กรมศิลปากรยินดีอนุญาตให้จัดพิมพ์ได้ตามความประสงค์

หนังสือเรื่องตำราพิไชยสงครามนี้ กรมศิลปากรมีต้นฉบับใบลานและสมุดไทยเก็บรักษาไว้ในหอสมุดแห่งชาติ หลายฉบับด้วยกัน หนังสือเรื่องนี้ได้จัดพิมพ์เป็นเล่มครั้งแรกในงานพระราชทานเพลิงศพนายพลตรี พระยารามจตุรงค์ (เพ็ชร บุณยรัตพันธุ์) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๙ โดยใช้ต้นฉบับที่จารลงในคัมภีร์ลาน ของเจ้าพระยาศรีธรรมาธิราช (เวก บุณยรัตพันธุ์) บิดา นายพลตรี พระยารามจตุรงค์ (เพ็ชร บุณยรัตพันธุ์) ซึ่งนางแวว บุณยรัตพันธุ์ ได้นำมาถวายสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิวัดนวิศิษฎ์ และได้โปรดประทานมายังหอพระสมุด ฯ เพื่อตรวจสอบฉบับใบลานกับฉบับสมุดไทย ในการพิมพ์ครั้งนั้นได้พิมพ์ไว้ตามฉบับใบลาน เพิ่มเติมด้วยข้อความในสมุดไทยถึงตอนที่จบข้อความว่า "..... บริบูรณทั่วถ้วนน่า อ่านแล้วจงจำ ฯ" สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงพระนิพนธ์ "ตำนานหนังสือตำราพิไชยสงครามคำกลอน" ให้พิมพ์ไว้ในครั้งนั้นด้วย และได้ทรงบันทึกไว้ข้างท้ายว่า ยังมีต่ออีก ในการจัดพิมพ์ครั้งที่หกนี้ เจ้าภาพในงานฌาปนกิจศพ นางสนิทนรนารถ (ตลับ บุณยรัตพันธุ์) ประสงค์จะพิมพ์ข้อความต่อจากที่พิมพ์ไว้แล้วด้วย จึงได้

ขอให้เจ้าหน้าที่กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร ตรวจสอบเพิ่มเติม กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ ได้ตรวจสอบสมุดไทยรวม ๗เล่ม แล้วได้คัดเลือกเล่มที่มีข้อความและภาพเรียบร้อยให้พิมพ์เพิ่มเติมไว้ตามความประสงค์ของเจ้าภาพ ตอนที่พิมพ์เพิ่มเติมนี้ เป็นตอนที่ว่าด้วยกลศึก ๒๑ กลศึก และว่าด้วยแผนที่ตั้งทัพ สมุดไทยเล่มนี้มีประวัติแจ้งไว้ว่า หลวงวิชิตภักดี มอบให้หอสมุด ฯ เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๖๐ เริ่มข้อความตั้งแต่ "ผู้วันอาทิตย........." จนจบข้อความว่า ".....มโรงมหึมา ฯ" ต่อจากนั้นเป็นภาพแผนที่ตั้งทัพต่าง ๆ รวม ๑๗ ภาพ แล้วเริ่มข้อความว่า "ขอพระราชทานทูลเกล้า ฯ ถวาย......" จบข้อความท้ายเล่มสมุดไทยว่า ".......ขอเดช"

อนึ่ง ในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ ได้นำคำนำในการพิมพ์ครั้งแรก พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ มาพิมพ์ไว้ด้วย และเจ้าภาพได้เรียบเรียงประวัติ นางสนิทนรนารถ (ตลับ บุณยรัตพันธุ์) ผู้วายชนม์ ให้พิมพ์ไว้ต่อจากคำนำนี้

กรมศิลปากรขออนุโมทนาในกุศลราศีทักษิณานุปทาน ซึ่งเจ้าภาพได้จัดบำเพ็ญอุทิศแด่ นางสนิทนรนารถ (ตลับ บุณยรัตพันธุ์) เป็นมาตุปัฏฐานธรรม และได้ให้พิมพ์หนังสืออันมีค่าออกเผยแพร่เป็นวิทยาทาน ขอกุศลทั้งนี้จงเป็นปัจจัยส่งเสริมให้ นางสนิทนรนารถ (ตลับ บุณยรัตพันธุ์) ผู้วายชนม์ ประสบแต่อิฏฐคุณมนุญผลในสุคติสัมปรายภพ สมดังมโนปณิธานของเจ้าภาพทุกประการ เทอญ.

กรมศิลปากร

๓ มกราคม ๒๕๑๒

คำปรารภ

ในงานฌาปนกิจศพคุณแม่ของข้าพเจ้า ซึ่งได้ปรึกษากับพี่ ๆ น้อง ๆ ถึงหนังสือแจกในงานอันเป็นประเพณีอุทิศส่วนดีของหนังสือให้เป็นกุศลบุญแก่คุณแม่ในสัมปรายภพ นั้น ต่างเห็นร่วมกันว่าตระกูลของเราเป็นตระกูลทหาร บรรพบุรุษทุกรุ่นได้มีส่วนช่วยในการธำรงรักษาเอกราช และความสงบภายในมาแล้ว แม้แต่ลูกของคุณแม่พี่ชายใหญ่ก็ได้ไปในงานสงครามสมัยเอเชียบูรพา ตัวข้าพเจ้าเองก็ได้มีส่วนช่วยปราบปรามอยู่ในสงครามบ่อนทำลายขณะนี้ สมควรจัดพิมพ์หนังสือที่มีประโยชน์เกี่ยวกับเรื่องทัพศึก อันอาจประยุกต์มาเป็นทางปฏิบัติได้ เพื่อความมั่นคงธำรงอยู่ของชาติก็จะสมสมัย เป็นกุศลกรรมทั้งยังจะถูกใจคุณแม่มาก หากท่านมีญาณวิถีจะพึงทราบ เพราะคุณแม่ของข้าพเจ้าท่านเป็นนักสู้ด้วยง ทั้งต่อสู้ชีวิต ต่อสู้ภยันตราย อันเป็นประวัติภายในครอบครัว ลูก ๆ ทราบกันดี ข้าพเจ้าก็นึกได้ถึงเมื่อครั้งเป็นนักเรียน จำโคลงบทลิลิตตะเลงพ่ายของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส ได้ตอนหนึ่งว่า

"จงแจ้งแห่งเหตุเบื้อง โบราณ
เป็นประโยชน์ยุทธการ กล่าวไว้
เอาใจทหารหาญ เริงรื่น อยู่นา
อย่าระคนปนใกล้ เกลือกกลั้วขลาดเขลา
หนึ่งรู้พยุหเศิกไสร้ สบสถาน
เจนจิตวิทยาการ กาจแกล้ว
รู้เชิงพิชัยชาญ ชุมค่าย ควรนา
อาจจะรอนรณแผ้ว แผกแพ้พังหนี"

อันเป็นหลักยุทธศาสตร์ของโบราณ ตามตำราพิชัยยุทธ์ ถ้าจะถอดความโดยประยุกต์จะเห็นหลักการ ดังนี้

๑. **มีการนำทัพดี**	**กล้าหาญ อดทน ไม่หลงผิด**
๒. **กำลังพล**	**การส่งกำลังบำรุงดี ขวัญทหารดี**
๓. **การข่าวดี**	**รู้กำลังและการเคลื่อนไหวของข้าศึกทุกสถานการณ์**
๔. **มีความรู้ทางวิชาการ**	**หรือชำนาญในเชิงยุทธ์**
๕. **ทางยุทธการ**	**รู้จักวิธีตั้งค่าย หรือนัยหนึ่งศูนย์ทางยุทธการ**

ซึ่งจะเห็นได้ว่า เป็นงานทางทหารของ เสธ. ๑, เสธ. ๒, เสธ. ๓, เสธ. ๔ ในปัจจุบันนั่นเอง เห็นได้ชัดเจนว่า ของเก่านั้นก็คือของใหม่ ยิ่งเก่ามาก ก็ยิ่งใหม่มาก จึงตกลงใจร่วมกันจัดพิมพ์ตำราพิชัยสงครามของโบราณขึ้น ด้วยเหตุประการนี้ ขอกุศลผลเจตนาที่ลูก ๆ มุ่งมั่นให้ประเทศชาติของเรา ประสบความสงบสันติมีความมั่นคงและเจริญรุ่งเรืองสืบไป อันหนังสือนี้อาจมีประโยชน์ แม้เทียบได้เพียงน้ำหยดเดียวในมหาสมุทรก็ตาม คุณแม่ที่รักของลูกคงถูกใจ และขอกุศลกรรมนี้ จงเป็นผลแก่คุณแม่ของลูกในสัมปรายภพด้วยเถิด.

พัฒน์ บุณยรัตพันธุ์
ศาลากลางจังหวัดอุบลราชธานี
๑๖ มกราคม ๒๕๑๒

นางสนิทนรนารถ

(ตลับ บุณยรัตพันธุ์)

ชาตะ ๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๒๔

มรณะ ๓๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๑

ประวัติ

คุณแม่ตลับ บุณยรัตพันธุ์ เกิด ๓ ๕ ๗ ปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๔๒๔ ตำบลเสาชิงช้า พระนคร เป็นบุตรี คุณยายพุ่ม และ คุณตาสาย

ในครั้งกระนั้นยังไม่มีนามสกุลใช้ ภายหลังประกาศพระราชบัญญัติขนานนามสกุลแล้ว ทายาทผู้สืบสายต่างก็ตั้งนามสกุลวงศ์ของตนขึ้น สายใดมีแต่ธิดาหรือไม่มีทายาท ชื่อสกุลก็ไม่ปรากฏ ฉะนั้นเพื่อให้ลูกหลานได้ทราบเป็นทางสืบเสาะเครือญาติ จึงขอท้าวความไว้

คุณยายพุ่ม เป็นบุตรีพระยาเกษตร์รักษา มีนิวาสสถานอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา (ตรงท่าเกษมติดกับธนาคารชาติในปัจจุบันนี้) ตำบลบางขุนพรหม พระยาเกษตร์รักษาผู้นี้ เมื่อยังมีบรรดาศักดิ์เป็นพระพิพิธโภคัยกับพี่ร่วมบิดามารดากัน ๓ ท่าน คือ พระยาเทพอรชุน (สืบสกุลว่า "สุนทรารชุน") พระยาราชวรานุกูลและพระยาราชภักดี ร่วมกันสร้างวัด ได้รับพระราชทานนามว่า "วัดสามพระยา" ปรากฏมาจนทุกวันนี้

คุณยายพุ่มได้สมรสกับคุณตาสาย ข้าราชการฝ่ายราชทัณฑ์ สังกัดในพระยาราชรองเมือง แต่ชีวิตสมรสดำเนินอยู่ในระยะอันสั้น คุณตาสายได้ถึงแก่กรรม ทิ้งบุตรีน้อยไว้ ๒ คน คือ คุณป้าพร้อม ศรีหงษ์ กับ คุณแม่ตลับ บุณยรัตพันธุ์

เมื่อคุณแม่ตลับเจริญวัยขึ้น คุณยายได้นำไปถวายตัวเป็นข้าหลวงในพระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าจุฑารัตน์ราชกุมารี (สมัยต้น ๆ ของกรุงรัตนโกสินทร์นั้น บรรดาข้าราชการ, คหบดี ต่างขวนขวายหาช่องทางที่จะส่งธิดาเข้าไปอยู่ในกำแพงพระบรมมหาราชวัง เพื่อศึกษาขนบ

ประเพณีและสรรพวิชาการอันควรแก่กุลสตรี ซึ่งเป็นแห่งเดียวเหมือนวิทยาลัยสตรีในสมัยนั้น) ครั้นอายุพอสมควรจึงทูลลาออกมาสมรสกับขุนสนิทนรนารถ (เพิ่ม บุณยรัตพันธุ์) ซึ่งขณะนั้นมีสัญญาบัตรเป็นนายรองสนิทมหาดเล็ก ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บุตรจ่ารงค์ (กลิ่น บุณยรัตพันธุ์) แห่งกรมพระตำรวจหลวง (บุตรเจ้าพระยาภูธราภัย) กับท่านเกษร (บุตรีพระยาโชดึกราชเศรษฐี–ทองจีน ไกรฤกษ์) มีบุตรธิดา ดังนี้

น.ส. รำไพ บุณยรัตพันธุ์
พันตรี พร บุณยรัตพันธุ์
นายเทพ บุณยรัตพันธุ์
ธิดา สิ้นชีวิตแต่เยาว์วัย
นางรำพรรณ ตีรจินดา
นายพัฒน์ บุณยรัตพันธุ์
นายไพศาล บุณยรัตพันธุ์
นายภิญโญ บุณยรัตพันธุ์

โดยทั่วไป คุณแม่เป็นผู้มีสุขภาพดีและแข็งแรง นอกจากจะปวดตามขาและเอวเป็นครั้งคราวอันเป็นปกติวิสัยของผู้ชรา ในระยะหลังเวลาปวดมักจะมีไข้และความดันโลหิตแปรปรวน ลูก ๆ ได้รับหมอมารักษาทั้งที่บ้านและนำไปรักษาตัว ณ โรงพยาบาลหลายครั้ง ๆ สุดท้ายได้ถึงแก่กรรมด้วยความสงบ ณ โรงพยาบาลหญิง ตำบลพญาไท เมื่อวันที่ ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๑๑ เวลา ๑๘.๐๐ น. รวมอายุได้ ๘๗ ปี

(๓)

ลูกทุกคน พอใครโตพอจะรู้ความ สิ่งแรก จะเห็นคุณแม่เหน็ดเหนื่อยตั้งแต่เช้าจนเย็น ส่วนมากถึงค่ำ โดยทำงานเพื่อคุณพ่อและลูก ๆ ๗ คน แม้มีคนช่วย คุณแม่ก็มิยอมละเลย ครั้นเมื่อลูกโต ๆ ไปหมด ก็รับหลานคนนั้นบ้างคนนี้บ้างมาเลี้ยง

คุณแม่เป็นคนขยัน มีฝีมือในการทำกับข้าว เพราะฝีมือทำกับข้าวของคุณแม่ ทำให้คุณแม่ต้องเหน็ดเหนื่อยมากขึ้น มักจะถูกขอร้องหรือบอกบุญบ่อย ๆ ซึ่งคุณแม่ก็เต็มใจรับช่วยโดยไม่เห็นแก่เหนื่อยทุกงาน

คุณแม่เป็นผู้โอบอ้อมอารีและเผื่อแผ่แก่ทุกคน จึงเป็นที่รักของลูกหลานและผู้ใกล้ชิด เมื่อคุณแม่มาจากไปจึงรู้สึกว้างเวงว้าเหว่ นับแต่นี้ลูก ๆ และหลานจะไม่ได้พบเห็นคุณแม่อีกแล้ว ขอกราบให้วิญญาณอันบริสุทธิ์ของคุณแม่ได้รับทราบไว้ด้วย ถ้าชาติหน้ามีจริง ขอให้พวกเราลูก ๆ ทุกคนได้เป็นลูกของคุณแม่ที่ลูกรักและเคารพทุกชาติไป

ขอกุศลผลบุญที่คุณแม่ได้สร้างสม รวมทั้งความดีที่คุณแม่หาคอยไว้ อีกทั้งแรงอธิษฐานของลูก ๆ จงดลบันดาลให้วิญญาณของคุณแม่ไปสู่วิมานแห่งกุศล ณ สัมปรายภพ เทอญ.

บุตรธิดา

ตำราพิไชยสงคราม

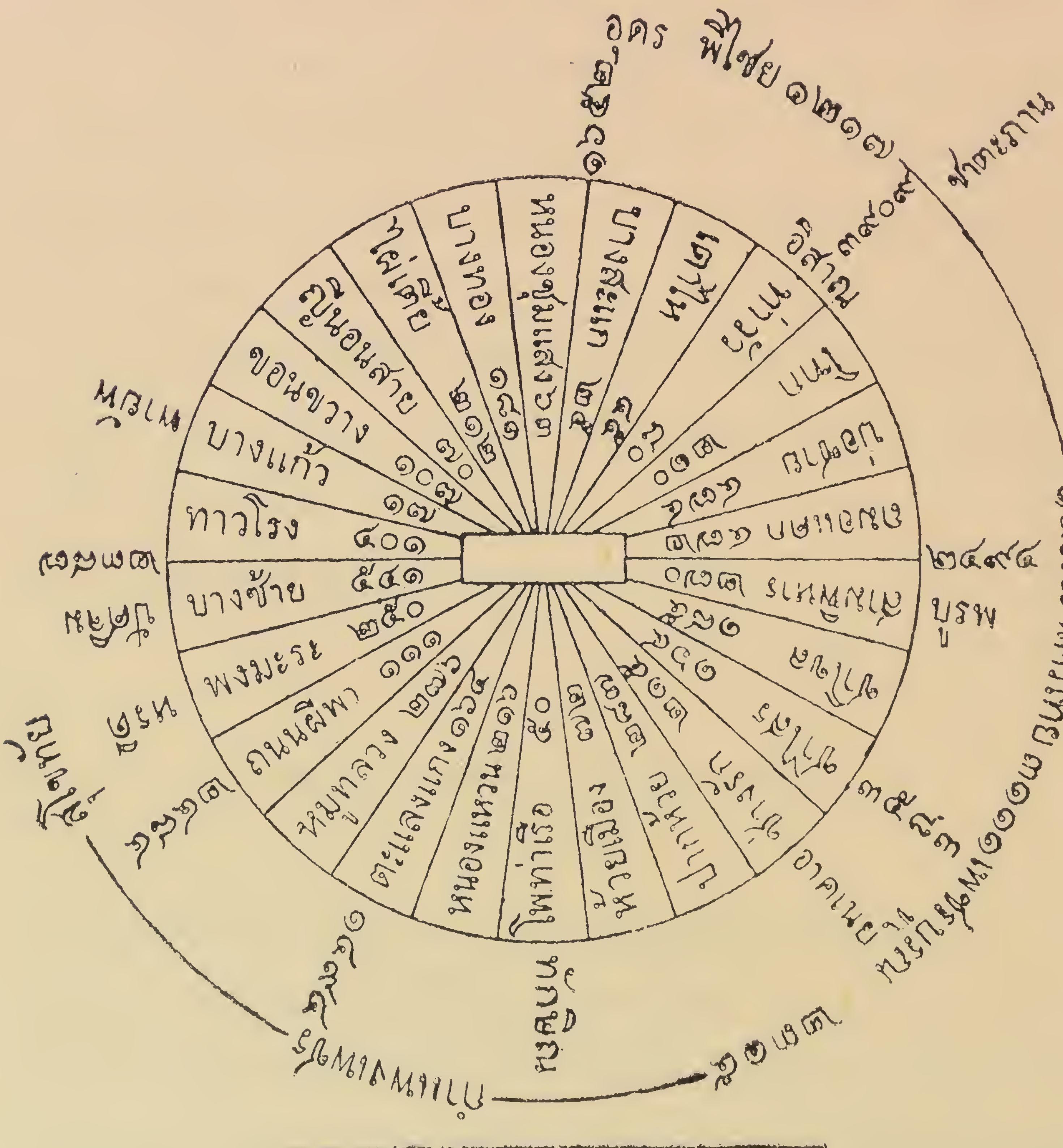
คำนำ
เมื่อพิมพ์ครั้งที่ ๑

หนังสือตำราพิไชยสงคราม คำกลอนในสมุดเล่มนี้ พิมพ์จากฉะบับเดิมของเจ้าพระยาศรีธรรมาธิราช (เวก บุณยรัตพันธุ์) ผู้เป็นบิดาของนายพลตรี พระยารามจตุรงค์ นางแวว บุณยรัตพันธุ์ ผู้เป็นมารดา นำมาถวายสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิวัดนวิศิษฏ์ ด้วยทรงพระเมตตาโปรดรับจะจัดการพิมพ์หนังสือแจกช่วยในงานพระราชทานเพลิงศพ พระยารามจตุรงค์ สมเด็จ ฯ กรมพระสวัสดิ์ ฯ จึงประทานมายังหอพระสมุด ฯ เพื่อให้สอบกับฉะบับที่มีอยู่ในหอพระสมุด ฯ เสียก่อน แล้วโปรดให้พิมพ์ตามอักขรวิธีที่จารไว้ในคัมภีร์ลานต้นฉบับ เพื่อจะให้เป็นประโยชน์แก่นักเรียนที่จะสอบสวนอายุของคำกลอนนี้ ข้าพเจ้าอนุโมทนาในพระดำริ และเพื่อจะเพิ่มพูนประโยชน์แห่งพระดำรินั้น ได้เรียบเรียงเรื่องตำนานหนังสือพิไชยสงครามตามที่หอพระสมุด ฯ ได้สอบสวนทราบความเพียงใด พิมพ์ไว้ด้วย.

ตำนานหนังสือตำราพิไชยสงคราม

อันหนังสือตำราพิไชยสงครามนี้ ปรากฏในหนังสือพระราชพงศาวดารกล่าวว่า "สมเด็จพระรามาธิบดี (พระองค์ที่ ๒) แรกให้ทำตำราพิไชยสงคราม" เมื่อปีมะเมียสัมฤทธิศก (พ.ศ. ๒๐๔๑) และมีเค้าเงื่อนเป็นที่สังเกตว่า ดูเหมือนสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจะได้ให้แก้ไขหรือเพิ่มเติมตำราพิไชยสงครามของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ อีก

ครั้ง ๑ เห็นเค้าเงื่อนข้อนี้ ด้วยปรากฏแผนที่เมืองพิษณุโลกอยู่ในตำรา พิไชยสงคราม แผนที่นั้นบอกระยะทางที่ได้สำรวจตั้งแต่เมืองพิษณุโลก ไปถึงตำบลและเมืองต่าง ๆ ที่อยู่ติดต่อโดยรอบทุกทิศ เห็นจะทำขึ้นเมื่อ ครั้งสมเด็จพระนเรศวร ฯ ทรงครองเมืองพิษณุโลก ในเวลาเมื่อได้ทรง ศึกษาทราบตำราพิไชยสงครามของพม่ามอญแล้ว จึงมาคิดชำระตำรา

แผนที่เมืองพิษณุโลกในตำราพิไชยสงคราม

พิไชยสงครามไทยให้ดีทันสมัย เช่นกระบวนใช้ปืนไฟใหญ่น้อยเป็นต้น ด้วยในสมัยครั้งสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ทรงแต่งตำราพิไชยสงคราม ยังหาชำนิชำนาญการใช้ปืนไฟไม่ ภายหลังครั้งสมเด็จพระนเรศวร ฯ มา ก็เห็นจะมีการตรวจแก้และเพิ่มเติมตำราพิไชสงครามอีก แต่หากไม่มีจดหมายเหตุปรากฏ เพราะบ้านเมืองก็ยังมีศึกสงครามต่อมา ความจำเป็นต้องใช้ตำราพิไชยสงครามยังมีอยู่ไม่ขาด แต่ตำราพิไชยสงครามที่แต่งขึ้นหรือที่ชอบใช้กันในตอนปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา เห็นจะเป็นไปชอบข้างทางเชื่อนิมิตเวทมนตร์และอยู่ยงคงกระพันชาตรีเสียโดยมาก พาให้การศึกษาตำราส่วนซึ่งเป็นยุทธศาสตร์และยุทธวิธีเสื่อมลง ข้อนี้มีเรื่องปรากฏว่าเป็นเหตุอันหนึ่ง ซึ่งเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าข้าศึก

มาถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นี้ ปรากฏว่าได้มีการตรวจชำระตำราพิไชยสงครามครั้ง ๑ เมื่อในรัชกาลที่ ๓ สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิพลเสพย์ เป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ได้ทรงชำระ แถลงความไว้ในบานแผนก ดังนี้

"วัน ๒ ฯ ๘ ค่ำ (๓) จุลศักราช ๑๑๘๗ ปีระกานักสัตวสัพศก (พ.ศ. ๒๓๖๘) เพลาเช้าโมงเศศ พระบาทบรมนารถบพิตร สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว กรมพระราชวังบวรสถานมงคล เสด็จออก ณ พระที่นั่งศิวโมกขพิมานโดยบูรพาภิมุกข์ ทรงสมาทานเบ็ญจศีลแล้ว ถวายสังฆภัตทานแก่พระภิกษุสงฆเป็นวาระพระวินัยมุณี วัดอรุณราชธารามเป็นประธาน มีพระราชปริหาญดำหรัดว่า พระพิไชยสงครามสำหรับราชณรงค์นี้ ท่านที่เป็นทิศาปาโมกข์อาจาริย์ ผู้รู้คัมภีร์พรหมสาตรทางไศยเวท หากรจนาร้อยกรองตกแต่งไว้ ก็เพื่อจะให้เป็นหิตานุหิต

ประโยชน์แก่พระมหานครอันใหญ่อันเป็นที่ตั้งแห่งบวรพุทธศาสนา ตามลำดับกระษัตริย์สืบ ๆ กันมา อาจารย์แต่ก่อนผู้รู้คัมภีร์สาตรพระพิไชยสงครามนั้นมีมาก ทุกวันนี้ผู้ซึ่งจะรู้นั้นก็เสื่อมทรามถอยลงไม่บริบูรณ์ อนึ่ง ผู้ซึ่งจะมีเพียรเล่าเรียนศึกษาก็หามีผู้ที่จะบอกให้รู้พิสดารไม่ พระราชตำหรับพระพิไชยสงครามในหอหลวงเป็นอันมาก ก็มีอยู่เป็นหลายฉะบับ จำลองคัดต่อๆสืบกันมาฟั่นเฟือน ซ้ำกันบ้างผิดกันบ้าง ลางฉะบับต้นต้องกันปลายผิดกัน ลางฉะบับปลายต้องกันต้นผิดกัน ไม่เป็นหมู่เป็นเหล่า หาเป็นอันดับหมวดกองไม่ ขุนพลผู้ภักดีจะกระทำการฉลองพระเดชพระคุณต่อสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวจะไว้ชื่อในแผ่นดิน มีเพียรอุสาหะจะศึกษาอาศัยตามตำหรับเล่าก็พึงจะรู้เป็นอันยาก จึงมีพระราชบันทูลดำหรัดสั่งพระจ้าวน้องยาเธอ พระองค์จ้าวสุริยวงษ(๑) ให้จัดข้าทูลลอองธุลีพระบาทที่มีสติปัญญาชำระคัมภีร์สาตรพยากรณ์ฤกษบนล่าง วิทธีวิชาไมยมนต์เลขยันต์แลอาถันไม้ข่มนาม แลพระราชพิทธีข่มนามที่พยุหะฉลาดในการเรียบเรียงถ้อยคำแลอรรถมคธภาคออกเป็นสยามภาคได้ จะให้ชำระพระราชตำหรับพระพิไชยสงครามให้ถูกถ้วนเป็นหมู่เป็นเหล่ามิให้ฟั่นเฟือน ให้เห็นรู้ง่าย โดยหวังพระราชหฤไทยประสงค์จะได้สืบกระษัตริย์อันจะดำรงพื้นพิภพปริมณฑล พระราชศรีมาอณาจักรพระมหานครศรีอยุทธยาอันใหญ่ แล้วจะได้เป็นที่ตั้งมั่นแห่งพระบวรพุทธสาศนา กว่าจะถ้วน ๕๐๐๐ พระวะษา ทั้งจะสงเคราะห์ปกป้องสมณพราหมณาจารย์ ทวยราษฎรให้ได้ซึ่งความศุขด้วย ใช่พระไทยจะอุสาหะด้วยโลภมูล โทสมูล โมหมูล นั้นหามิได้ ตั้งพระไท่ยจะดำรงพระพุทธ

(๑) เป็นพระเจ้าลูกเธอในรัชกาลที่ ๑ ต่อมาได้เป็นกรมหมื่นสวัสดิวิชัย ครั้นถึงรัชกาลที่ ๔ เลื่อนเป็นกรมหลวงพิเศษศรีสวัสดิ์สุขวัฒนวิชัย

สาศนาถ่ายเดียว ผลานิสงส์การพระราชธุระนี้ ขอให้เป็นปัจจัยแก่พระนิพานในอนาคต พระตำหรับพระพิไชยสงครามนี้จะได้ปรากฏ ดุจหลักศิลาอยู่สิ้นกัลปาวสาน

พระเจ้าน้องยาเธอรับพระราชปริหาญ จัดข้าทูลอองธุลีพระบาทผู้มีสติปัญญาได้พระยาบำเรอบริรักษ จางวางมะหาดเล็ก ๑ พระมหาวิชาธรรม จางวางราชบัณฑิต ๑ หลวงลิขิตปรีชา เจ้ากรมอาลักษณ ๑ หลวงสุธรรมมาจารย์ ๑ พระโหราธิบดี จางวางโหรพระราชวังหลวง ๑ พระเทวะโลกย์จางวางโหร ๑ หลวงญาณเวท ๑ หลวงไตรเพทวิไศรย ๑ ขุนโลกย์พรหมาปลัดกรม ๑ รวม ๙ นาย พระเจ้าน้องยาเธอเป็นแม่กอง

ครั้น ณ วัน ๕ ๆ๖ ๘ ค่ำ ปีระกาสัพศก พร้อมกัน ณ พระที่นั่งพุทธาสวรรค์ หลวงลิขิตปรีชาเจ้ากรมอาลักษณ์ เชิญพระตำหรับพระพิไชยสงครามข้างที่ออกมา เป็นพระสมุดพระราชตำหรับ ๑๔ เล่ม ให้ลงมือจับชำระสอบสวนกัน ที่พื้นเผื่อนวิปลาดซ้ำกันก็วงกาตกแต้มให้ถูกถ้วน แล้วขึ้นกราบทูลพระกรรุณาทุกเวลาเสด็จออกถวายสังฆภัตทาน ทรงฟังธรรมเทศนาเช้าเย็น ภอพระทัยบ้าง ทรงชำระวงกาดัดแปลงบ้าง โปรดให้ออกมาเรียบเรียงชำระใหม่บ้าง แต่ได้ชำระพระตำหรับพระพิไชยสงคราม ณ ๆ๖ ๘ ค่ำ จุลศักราช ๑๑๘๗ ปีระกาสัพศก จนถึง ณ วัน....... จึงสำเร็จ ให้คัดส่งเข้าไว้ข้างที่ฉบับหนึ่ง ไว้ ณ หอหลวงฉบับหนึ่ง"

ถ้าว่าตามความสันนิษฐาน เห็นว่าหนังสือตำราพิไชยสงครามตั้งแต่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ทรงแต่งขึ้นแล้ว คงจะมีฉะบับสืบมาทุก

เมื่อ แต่อาศัยเหตุ ๒ ประการคือ เป็นตำราซึ่งมักปกปิดกัน ด้วยถือว่าสำหรับแต่ผู้ซึ่งจะเป็นนายทัพนายกองอย่าง ๑ กับอีกประการ ๑ เป็นสมัยซึ่งยังไม่มีวิธีพิมพ์หนังสือ ฉะบับที่มีอยู่จึงน้อย ใครจะคัดลอกได้ฉะบับบริบูรณ์น้อยแห่ง เป็นเช่นนั้นมาแต่ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ครั้นกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พะม่าข้าศึก ต้นฉะบับหนังสือตำราพิไชยสงครามที่มีบริบูรณ์ เช่นฉะบับหอหลวงเป็นต้น ก็เลยสูญ เหลืออยู่แต่ฉะบับที่มีผู้คัดลอกไว้ได้แห่งละเล็กละน้อย มักเป็นตำราที่แต่งใหม่ในปลายสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นพื้น เมื่อมารวบรวมในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ จึงมักซ้ำกันและฟั่นเฟือน ดังกล่าวในบานแผนกของสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิพลเสพย์ แม้ตำราพิไชยสงครามที่รวบรวมชำระครั้งนั้น เป็นหนังสือกว่า ๑๐ เล่มสมุดไทย เดี๋ยวนี้ก็ไม่มีแห่งใดที่จะบริบูรณ์ครบจำนวนสักแห่งเดียว

เมื่อพิเคราะห์ดูตัวเรื่องในหนังสือพิไชยสงครามเพียงที่มีปรากฏอยู่ ดูเหมือนตำราเดิมจะแบ่งเป็น ๓ แผนก คือว่าด้วยเหตุแห่งการสงครามแผนก ๑ ว่าด้วยอุบายสงครามแผนก ๑ ว่าด้วยยุทธศาสตร์และยุทธวิธีแผนก ๑ การถือนิมิตต์ฤกษ์ยามและเลขยันต์อาถรรพศาสตร์ก็จะมีมาบ้างแล้วแต่โบราณ แต่มาเชื่อถือกันแก่กล้าขึ้นในตอนปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา ตำราพิไชยสงครามที่ปรากฏอยู่จึงเป็นตำราดูนิมิตต์ฤกษ์ยาม และทำเลขยันต์อาถรรพศาสตร์เสียโดยมาก ตำราการรบพุ่งและอุบายสงครามเหลืออยู่แต่ที่เก็บใจความแต่งเป็นกลอน สำหรับท่องบ่นให้จำขึ้นเจนใจอย่างเช่นที่พิมพ์ในสมุดเล่มนี้.

ต้นฉบับตำราพิไชยสงคราม ซึ่งสมเด็จ ฯ กรมพระสวัสดิวัดนวิศิษฏ์ประทานมา เมื่อเอามาสอบกับฉบับที่มีอยู่ในหอพระสมุด ฯ เห็นตรงกัน แต่ฉบับหอพระสมุด ฯ ยังยาวกว่าฉบับที่ได้มา จึงได้ให้คัดมาพิมพ์ต่อท้ายไว้ด้วย

อนึ่ง เจ้าภาพได้เรียงประวัติผู้มรณะถวายสมเด็จ ฯ กรมพระสวัสดิ์ฯ ไว้ ได้ประทานมาพร้อมกับต้นฉบับตำราพิไชยสงคราม จึงได้พิมพ์ไว้ต่อคำนำนี้.

กรรมการขออนุโมทนาในกุศลบุญราศีทักษิณานุปทาน ซึ่งเจ้าภาพงานศพ นายพลตรี พระยารามจตุรงค์ ได้บำเพ็ญเป็นปัตติทานมัยในวาระนี้ด้วย.

ดำรง ราชานุภาพ *สภานายก*

หอพระสมุดวชิรญาณ

วันที่ ๒๕ พฤษภาคม พระพุทธศักราช ๒๔๖๙

พระบวรพิไชยสงคราม

ตำรับไญย

๑๖ นโมนมัสสิวาย อิสวรนารายน์
อันเปนบีนโลกีย์
ขอพระศรีสวัสดีจงมี เดโชไชศรี
กำจัดวิบัตินานา
ดำนานญ์โบราณสืบมา ประสิทธิวาจา
ประเสริฐให้เชี่ยวชาญ
เราท่านร่ำเรียนชำนาญ สำหรับทหาร
จะร่ำจะเรียนสืบไป
ศรีสวัสวัฒเดโชชัย เรืองฤทธิฦๅไกร
สำหรับพิไชยสงคราม
นพพระบาทนรนารถทรงนาม นพโลกย์ทั้งสาม
มีอาจเปรียบปูนปาน
ท้าวไทไขสีห์โองการ พลเรือนทหาร
รับสั่งใส่เกล้าเกษา
จัดแจงแต่งพยุหโยธา พลช้างพลม้า
อิกพลรบครบครัน

จัดทหารชาญเข้มแขงขยัน เร่งรัดเลือกสัน
ผู้ไวยผู้แว่นแกว่นการ

เกนไว้ให้เสรจโดยวาร สำเหนียกเสียกสาร
ให้รู้การศึกทุกอัน

บืนใหญ่หน้าไม้เก้าทัน ใหญ่น้อยจงสัน
ให้เลือกแต่ล้วนอย่างดี

แหลนหลาวทวนง้าวดาวจรี กันถัดหัดถี
ทั้งไล่แลหนีเชี่ยวชาญ

อาลักษณรับพระราชโองการ นอบน้อมทูลสาร
แล้วลงลิขิตบัดใจ

นบบาทนรนารถคลาไคล สั่งแก่มหาดไท
นายเวนสาลาโดยมี

กำหนดกฎเกนบาญชีย เร่งรัดสัศดี
หมายบอกจงทั่วทั้งหลาย

พระหลวงขุนหมื่นพันทนาย ทั่วทั้งสองฝ่าย
ทหารพลเรือนชุมกัน

นาหมื่นลงมานาพัน ให้ชุมนุมกัน
จงพร้อมศาลาลูกขุน

คิดอ่านราชการปองปูน มอบเลกประมูน
ดั่งนั้นจะได้เท่าใด

ไพร่หลวงสมนอกสมใน คิดควนตราไตร
ให้จัดจงเสร็จซ้ายขวา
เมืองเอกโทตรีจัตวา มีตราให้หา
เข้ามาจงทุกกระทรวง
เจ้าพญาแลพญาพระหลวง หัวเมืองทั้งปวง
ก็มาอเนกเนืองนอง
อาลักษณแต่งทับทูลฉลอง ตั้งเปนนายกอง
แลยุกกระบัตรเกียกกาย
บึกบ้องกองแล่นภาสาย ช้างม้ามากมาย
ทั้งพวกรถนานา
นมัสดุอาริยวุตา ผู้แต่งตำรา
โบราณราชอันมี
ถ้าว่าเมืองใดก็ดี ท่านท้าวจักรี
เสวยสมบัดสวรรยา
จะใช้อำมาตเสนา ผู้มีปัญญา
ไปราชการสงคราม
หาโชกเพลาวันยาม ให้เลือกเอานาม
ผู้ไปยุทธจงดีเจริญไชย
ถ้าว่าชะตาผู้ใด ให้คุณท้าวไทย
ผู้ผ่านพิภพโลกา

ให้คุณทั้งเมืองพารา ขับในชะตา
แลได้ทั้งโชกจตุรง
คิดอ่านแกว่นการมั่นคง ผู้ปรีชายง
ไปยุทธชำนะสงคราม
ปรราชศัตรูเกรงขาม ไชยเยชดูงาม
ประสิทธิเดชมหิมา
ทั่วทุกประเทศนานา ภาพระเดชา
จัตุรงค์เรื่องสืบไป
ถ้าว่าชะตาผู้ใด จัตุรงค์บหมีได้
บเปนคุณในสงคราม
ศึกเศี้ยนศัตรูบ่ขาม ใช้ไปสงคราม
เขาขัดมีได้ก็จำไป
ราชการอย่าได้ไว้ใจ เปนนายกองใหญ่
อย่าทำให้เสียราชการ
ให้ตั้งงสวัสดีเปนประทาน ลบบวกคูนหาน
จงเที่ยงอย่าแปลกทำตาม
เอาเศศให้ต้องด้วยนาม นายกองสงคราม
ทั้งยุกกระบัตรเกียกกาย
นายทับนายกองทั้งหลาย คูนหารบวกทาย
เอาเสดให้ต้องตำรา

ได้ส่วนผู้ใดจงตรา กำลังเทวา
ให้ถ้วนทั้งแปดพระองค์

เอาคนการตั้งลง อินทรีย์อันปลง
มาบวกด้วยเกนอันตรา

เอาพิศยี่สิบเจดตำรา บวกเพิ่มเกนมา
ตั้งไว้อย่าได้นิ่งนาน

สามลบคือแก้วตรีการ เอาสามสิบหาร
ในพระบารมีตา

ถ้าเสศลดต่ำลงมา เอานพเทวา
คือพระเนาวะหรคุณ

หานไปอย่าให้เสศสูญ ถ้าต่ำบวกหนุน
ผิสูงเร่งให้ลบลง

ได้เสศผู้ใดมั่นคง เสศนั้นประสง
ให้ตราตั้งไว้จงดี

เสศหนึ่งชื่อครุฑปักษี เสศสองธิบดี
พยักฆนามมหิมา

เสศสามสีห์นามราชา เสศนี้ฤทธา
นุภาพชื่อราชสีห์

หานไปได้เสศทุกที ผู้ได้เสศสี่
นั้นชื่อสุนักขนาม

เสศห้าสมณชีพราหมณ์ ชื่อมุสิกะนาม
พฤหัศบดีอาจารย

เสศหกนายกองผู้หาร อัชนามสถาน
สถิตในป่าพงพี

เสศเจดเยาวราชอันมี นามนาควิถี
คือสี่กระบี่หณุมาน

เสศแปดคือพระยาคชสาร มีฤทธิห้าวหาร
แลอยู่ในป่าหิมวัน

ลบบวกคูนหานอย่าผัน ทำตามชอบธรรม์
เปนศรีสวัสดิมงคล

มีไชยได้ชะเลยเกิดผล แต่งช้างแต่งพล
อย่าเพี้ยนฉบับโบราณ

ให้ยนายกองพลสถาน ลบบวกคูนหาร
แต่โดยฉบับมีไชย

ได้เสศในกองผู้ใด เปนมิตรสบใสม
อันชอบด้วยนามแก่กัน

มัทยัดสัจซื่อโดยธรรม์ คิดอ่านด้วยกัน
จงเปนมิ่งมิตรอันเดียว

พร้อมคิดพร้อมการฉับเฉียว เข้าคิดกลมเกลียว
ชอบการราชดูงาม

ผิ้เสศหมิต้องด้วยนาม ปราบเสี้ยนสงคราม
ขัดข้องบ่คล่องมิดี
บริวารวอระราชมีสีร เดชะทั้งนี้
ก็เกิดสวัสดิมงคล
มีไชยได้ชะเลยเกิดผล เสศพญายล
มิชอบบังเหตุใจเอง
กาลมรณะอะริเกรง พิโรธกันเอง
จะเกิดพยาธิบสบาย
พรัดพรากจากกันทั้งหลาย ให้เร่งขวนขวาย
ผ่อนผันเอาเสศจงดี
ช้างม้าให้ได้นามศรี สำหรับผู้ขี่
ประกอบให้ชอบชวนใจ
หนึ่งโสดบีนบั๋กภพไตร โองการใช้ไป
ให้ปราบเสี้ยนศัตรู
ให้เร่งอ่านเขียนเรียนรู้ ถ้าแม้นศัตรู
มาตั้งจะใกล้ได้ผจนญ
ให้แต่งตั้งทับขุนพล ยี่สิบเบ็จกล
ตำหรับอันกล่าวโดยมี ฯ

ร่าย
๏ กลหนึ่งฤทธี กลสีหจักร กลลักษณซ่อนเงื่อน กลเถื่อนกำบัง กลพังผู้ผา กลม้ากินสวน กลพวนเรือโยง กลโพงน้ำบ่อ

กลพ่อช้างป่า กลฟ้างำดิน กลอินทรพิมาน กลผลาญศัตรู กลชูพิศแสลง กลแขงให้อ่อน กลยอนภูเขา กลเย้าให้ผอม กลจอมปราสาท กลราชบั่ญญา กลฟ้าสนั่นเสียง กลเรียงหลักยืน กลปืนพระราม ฯ

๑๖ โหราสาตพิไชยสงคราม มีแจ้งทุกนาม
จงเรียนให้รู้แต่งคน
ให้แต่งทวยหารชาญกนล์ ณรงค์ปลอมปน
องอาจไปลาดลอบดู
ทับค่ายฝ่ายศึกศัตรู เข้ามาตั้งอยู่
ที่นั้นจะเปนนามใด
มีเขาจอมปลวกต้นไม้ ต้นหนึ่งสูงใหญ่
นามครุทธ์อย่าได้อางขนาง
ถ้าตั้งแนวป่าริมทาง นามพยักฆโดยปาง
เสียงปี่บประเปรี้ยงเวียรวัน
ผี้ไม้สามต้นเรียงรัน ภูเขาหึมวัน
จอมปลวกอันใหญ่มหิมา
ดังนี้อาจารอัถา พิปรายตำรา
ชื่อสีห์ราชนามสถาน
ใกล้บ้านแทบทางโบราณ สุนักขห้าวหาน
ตั้งรายแทบทางซึ่งไป

ใกล้คลองห้วยแม่น้ำไหล บังคับชื่อไว้
ว่านากคนามโดยการ
ดินโพรงปลวกหล้าอาหาร มุสิกนามสถาน
ตำแหน่งมุสิกอาสรัย
กลางทุ่งฝูงเนื้อเคยไคล แสดงดำนานใน
กำหนดว่าชื่ออัชนาม
ถ้าหญ้าแกมไม้ไผ่หนาม อาจารแนะนาม
คชาคณาอาไศรย
แปดนามตำราอันไพ มูลกล่าวแต่ใน
มหาพิไชยสงคราม
กล่าวไว้ให้รู้จักนาม ผู้ใดทำตาม
จะเกิดสวัสดีแก่เรา
ให้ดูทับเราทับเขา ถ้าทับเขาเบา
เอาฤทธหนักทับทวี
จงเรียนอาจารยวิทธี ให้เสร็จคำภีร์
นโมกำหนดพญากร
จงมีความเพียนสังวร สังวัทยายกลอน
อันกล่าวให้สิ้นเสรจกล
ตั้งทับให้เปนมงคล ข้าศึกยกพล
มาตีเข้าแพ้แก่เรา

ถ้าพลเขามากโดยเดา เราน้อยกว่าเขา
เขาแพ้แก่เราง่ายดาย

ทำตามฤกษยามท่านทาย บุญเรามากหลาย
หมีตายจกลับได้ดี

เงินทองรังวัลศักดิศรี แก่เราผู้มี
บำเหน็จในการสงคราม

จงเพียนราชการอย่าขาม เข้ายุทสงคราม
อย่าขลาดจงรู้ควรผจญ

ความรู้เรียนให้ยิ่งคน อาสาจุมพล
ท่านเท้าจะเลี้ยงโดยธรรม์

เลี้ยงทั้งพวกพ้องเผ่าพันธุ์ พระราชรางวัน
จกินบสิ้นเหลือตรา

ซื่อต่อวรราชราชา ฝูงไทเทวา
จะเลี้ยงรักษาทุกประการ

ดำหรัดตรัสไช้การงาน กราบถวายมัศการ
ทุกค่ำเช้าอย่าลืมตน

อย่าคบคนพาลอักกุศล ใจยมันทุรชน
อย่าทำสนิจจงผัน

ซื่อต่อเจ้าชีพเปนธรรม์ ใครนึกร้ายมัน
จะแพ้อำนาจแก่เรา

ถือวาจาสัจลำเนา ความเทจอย่าเดา
จะมีอำนาจภาไตร

เรากินเข้าแดงผู้ใด อาษาท้าวไท
ทำตามฉบับโบราณ

แต่ก่อนบุญาธิการ ท่านสร้างสมภาร
มามากอะเนกยิ่งยง

จึงเสวยสมบัติศุภผล เพราะเทพนิมน
เปนเจ้าแก่ภพทั้งหลาย

ถ้าใครคิดโหดหันตาย ประหยัดอย่าคลาย
อย่าหมิ่นแก่ราชกิจการ

บำบัดอันตรายอย่าพาล เอาเดชภูบาล
ปกเกษเกล้าคลาไคล

แม้นฆ่าศึกเสี้ยนจองไภย มันอัปราไชย
นิยมให้กลัวเอง

อันทหารดุจไจนักเลง ภอไจทำเพลง
ดีดสีตีเป่าขับรำ

ทวยหารแกล้วกล้าจงจำ เรียนเปนลำนำ
สิบหกจงตามตำรา

อย่าถือประทุฐคลาดคลา สึกสาตำรา
จงเพียนให้เจนปากไจย

เข้าศึกรบค่ายเมืองใด ต้องภักดีไท้
จะไชยชำณะสงคราม
รู้ไว้อย่าไขเนื้อความ ใครใคร่เรียนถาม
จึ่งมีเมตตากรุณา
เพียงนี้ภอสดับปั๋ญา อันผู้ปรีชา
ความรู้ฤๅสิ้นแก่ใคร
ครั้นได้ร่ำเรียนเขียนไว้ สืบบุตรหลานไป
เปนผลประโยชน์กลปา
เทวามนุษยครุทธา นาคาสุรา
สรรเสริญจำเริญทุกประการ
อย่าได้นินทาอาจารย ท่านผู้ปรีชาญ
นิพนท์ให้ชอบทางธรรม์
ขัดทับตรวจตราจัดกัน โยธาพลขัน
ทั้งเครื่องอาวุทธ์สาตรา
ตรวจดูทหารโยทา พลคชอัศวา
ทั้งพลรบครบครัน
ปืนใหญ่น่าไม้เขตขัน ดาบดั้งเกาทัน
ทั้งโล่ห์ธนูแหลนหลาว
กล้องสลัดหอกซัดทวนยาว มุนนายเร่งป่าว
ให้มาจงพร้อมมูลกัน

หาโชกเพลาเดือนวัน ให้ชอบนามสรรพ์
องษาลิดาราศรี

ฤกษโหรฤกษลมบั่ถวี สกุณาสกุณี
ร่อนร้องรงมเวหา

ยกไปตามเกลดนาคา อย่าแปรภักตรา
ไปตรงสุรินทราหู

เหนเมฆเกลื่อนมาเปนหมู่ เปนรูปเมรู
อย่ายกฤกษนั้นมรณา

ช้างม้าสำรอกเลือดมา ผู้คนจุลา
คลอดบุตรวิจลจากกาย

นิมิตรดังนี้มากหลาย อาจารทำนาย
ประหยัดจะแพ้ศัตรู

ฟ้าร้องลมต้องเปนหมู่ ตรงหน้ามาสู่
ดังนี้อย่าให้ยกพล

ช้างม้าตื่นเต้นอลวล อีกทั้งฝูงคน
เถียงกันวิวาทวุ่นวาย

เหนนุ่งผ้าขาวแล้วกลาย กลับเปนผ้าลาย
ผ้าเขียวแลม่วงแดงดำ

นิมิตรนี้มิดีจงจำ เร่งทำตามคำ
อันกล่าวอย่าไปโดยเดา

เงาหัวเงาตัวหายเงา กระบอกน้ำเหล้า
ผเอินวิบัดแตกเอง
หอกดาบแหลนหลาวเปนเพลง พลัดจากมือเอง
บังเหตุหลุดลุ่ยตกลง
อาศุภตายอยู่กลางดง อย่าได้จำนง
ยุบาทเบื้องปลายตีน
ต้นไม้ล้มอยู่กลางดิน อย่าได้ดูหมิ่น
ดำเนิรข้างรากอย่าคลา
สกุณร้ายบินประจงมา ห้ามอย่ายาตรา
ให้งดอย่าพึงบทจร
นิมิตรบเปนสถาพร จงงดผันผ่อน
หาฤกษได้ดีจึงไป
ฤกษดีมีสวัสดิ์มีไชย ลมพัดหลังไป
จะได้ฆ่าศึกเรวพลัน
รูปจรเข้สองซองกัน ได้ลาพครามครัน
มีไชยจะได้ภารา
เหยี่ยวกาแร้งร่อนตามมา คนคชอัศสา
กาแร้งจะได้แย่งกิน
ฟ้าร้องเบื้องหลังได้ยิน นิมิตรให้ภิญ-
โยยิ่งจะเรืองฤทธา

เหนเมฆเกลื่อนกลุ้มเวหา ทิศหลังโศภา
ธงฉัตรพิพัทอำพล
ศัตรูพ่ายแพ้ภูลผล เกิดสวัสดิมงคล
นิมิตรเลิศเรืองรอง
ได้ยินแตรสังขระฆังฆ้องกลอง ยกไปตามสนอง
ฤกษดีประเสริฐทุกอัน
สมณชีพราหมณพลขัน ช้างม้าตามกัน
ฤกษดีเร่งให้ยกไป
ผู้คนเอาของมาให้ บอกความจริงไซ้
บเท็จแต่ล้วนความดี
ไปเรวจะเริญสวัสดีมีศรี เสวยศุขอยู่ดี
เกษมสนุกนิหรรษา
ถ้าผึ้งบินฉาบไปมา เร่งยกโยธา
จะได้ไพร่พลโดยจง
ทับหน้ากล้าหารยวดยง ไปรณรงค์
จะปราบศัตรูอันหาร
เดิรพลมนทกชำนาญ ขุนพลองค์หาร
ให้ยืนคชาโดยฉกรรจ์
ประดับสรรพด้วยพลขัน ยืนช้างแปรผรร
ภักตรไปตามเกลดนาคา

ยืนช้างให้พิจารณา ดูเมฆเกลื่อนมา
ยาตราให้ได้ฤกษดี ฯ

๑๑ เมฆเกลื่อนทิฆำภร อุดรทิศชะอุ่มสี
ลาถึงทักขิณศรี เข้ากลุ้มเกลื่อนพระสุริยล
สิ้นแสงบสูญแสง ไบ่แจ่มแจ้งยังม้วมนท์
อย่ายกพยุหพล จะพลันแพ้จะเสียไชย
เมฆมาแต่ทิศนั้น หมิทันบังพระสุริยไส
เมฆหมู่นั้นคืนไกล ให้ลั่นฆ้องดำเนินธง
จักได้ไชยชำนะ สูรฤทธิเรืองณรงค์
สำฤทธิประสง ประสิทธิสาธุโดยใจ
ผิ้เมฆแลเกลื่อนมา แต่ปาจิมทิศไป
บูรรพกลุ้มรังศีรไถง อย่าเพ่อยกพลากร
เมฆมาแต่ทิศนั้น หมิทันบงงรวิวร
คืนถอยจากอำภร ไม่บดบังพระสุริยา
ลั่นฆ้องแล้วโบกธง จัตุรงค์พลาคลา
ถ้ายุทธจะไชยา วุทธิโดยมโนไน
เมฆมาทักขิณทิศ อุดรบี่ดอะโนไท
จำเริญฆ้องแลธงไชย ชะนะแท้อย่าสงกา
เมฆมาแต่ทิศนั้น หมิทันกลุ้มระวิวา
แม้เมฆนั้นคืนมา อย่าเพ่อยกจะเสียการ

เมฆมาแต่บุรรพทิศ สถิตยประจิมโดยวาร
กลุ้มดวงพระสุริฉาน บฉายแสงให้ยกธง
เมฆมาแต่ทิศนั้น หมิทันกลุ้มเข้าในวง
ถอยคืนมาทิศจง อย่ายาตราจะไภยยันต์ ฯ

๑๖ อาจารยกล่าวไว้โดยบัณ ฤกษนอกนี้อัน
ย่อมมีอยู่สิ้นทุกคน
คือพัดเข้าออกในตน ดีร้ายเหตุผล
ก็พึงสังเกตอาตมา
ลมเดินจงพิจารณา เหตุพัดซ้ายขวา
กล่าวผ่ายลห้านาที
ปลงปลอดวิหิทจงดี อาโปปั้ถวี
ฤกษนั้นสวัสดีมีไชย
พัดตามเกลดนาคาไคล เร่งให้ยกไป
จะได้นิกรโยธา
อาจารยกล่าวไว้โดยตรา ลมในอาตมา
อเนกนานุประการ
ถ้าออกเบื้องซ้ายเปรมปราน ยุรยาตรอย่านาน
นามเรียกจันทกระลา
ผิ้ลมออกโดยเบื้องขวา คือสุริยกระลา
ท่านห้ามอย่าให้ยกพล

ออกซ้ายภูลสวัสดีมงคล　　อาวุทธของตน
จงกุมข้างซ้ายมีไชย

ออกขวาอย่ายาตราไป　　ถืออาวุทธไว้
ในหัดถ์ข้างขวาแบบชู

ผู้ลมออกเสมอสองประตู　　อาวุทธถืออยู่
ทั้งสองหัดถ์ยืนยัน

ธนูปื่นน่าไม้เกาทัน　　กุมสองมือขยัน
แล้วยืนให้มั่นคงตรง

ขี่ช้างอัศดรตัวยง　　สองหัดถ์มั่นคง
กุมขอแลเครื่องสาตรา

มณทกเดินเพลโยธา　　ชุมทวยอาฆา
มาลองให้รู้เตมใจ

แล้วให้ปลูกสาลาไชย　　ฉัตรเทียวธงไสว
ทั้งทูปแลเทียนชวาลา

ใบศรีเจดชั้นนั้นมา　　บูชาเทวา
อารักษ์เสื้อเมืองทรงเมือง

โยธาพลทหารนองเนือง　　ลาพระเสื้อเมือง
ไปปราบศัตรูอันหาร

ครั้นแล้วให้แต่งเพดาน　　สำหรับคชสาร
จงสรรพทั้งเครื่องอาชา

พระสงฆอันทรงศีลา ให้อาราธนา
พระพุทธรูปเปนประธาน
ตั้งน้ำวงด้ายโอภาร จำเริญในการ
พระปริตให้ได้สามวัน
เมื่อยุรยาตราไปพลัน ถวายบังคมคัน
พระบาทสมเด็จราชา
เอาน้ำล้างบาทบาทา ใส่เหนือเกษา
น้ำชุบพระแสงภูบาล
กรทำสัตยาธิศถาน กินแล้วกราบกราน
มาสระเกษเกล้าเกษา
คชสารตัวอาจอาชา อีกเครื่องสาตรา
มาตั้งพรั่งพร้อมโดยมี
เทียรทูปคันธเครื่องใบศรี โดยการวิทธี
ทำขวันรศน้ำพุทธมนตร์
จึงจับเอาด้ายมงคล ใส่เสียนขุนพล
ไส่ช้างแลม้าทุกตัว
จบบาทช้างม้าใส่หัว ไส่เกล้าของตัว
จงธิศถารเสี่ยงทาย
ไหว้คุณพ่อแม่หญ้ายาย ผู้เถ้าทั้งหลาย
อุปั้ชฌาชีตนอาจารย

กระทำอภิวันทนาการ ขอพรพิสาร
พิเลศประสิทธิทุกวัน
ได้ฤกษลั่นฆ้องสำคัน ปี่กลองรุมรัน
ให้โห่สำเนียงเกรียงไกร
ยกพลเดียรดาษปืนไฟ ให้โบกธงไชย
หน้าช้างสำคันยาตตรา
เมื่อดำเนินพลไคลคลา พลคชอัศวา
พลรัถาแจจล
ยุรยาตรตามทางไพรสณฑ์ ถึงที่ชอบกล
ให้หยุดนิกรโยธา
เร่งตริตรองพิจารณา ต้องนามตำรา
จึ่งตั้งงพรพลลาภูมไชย
ตั้งตามเกลดนาคลงไป อย่าแปรภักตรไคล
คออสุรินทราหู
อย่าแปรหน้าต่อมฤตยู เหมือนแก่ราหู
ท่านแรงท่านร้ายเหลือใจ
ช้างม้าเครื่องราชมะโนไม ยืนที่เกรียงไกร
กระบวนขนบตามกระทรวง
แต่งทหารให้ครบทังปวง ป้องกันพลหลวง
ลูกหาบตัดไม้ทำค่าย

ตัดให้ได้จงมากมาย ทวยหารทั้งหลาย
ช่วยปกช่วยป้องกันมา

บันดิตยคิดด้วยโหรา คูนควรชะตา
วางลักษณจันท์ฤกษจงดี

ยกเสาเอกตั้งทวารศรี ลั่นฆ้องสามที
ให้ทันฤกษยามเวลา

ตั้งค่ายคูป้อมคูหา ลงขวากหนามหนา
สนามเพลาะภูลชั้นใน

นอกในอาถัล์ปกันไภย ฝังงลงจงได้
ป้องกันฆ่าศึกศัตรู

แล้วให้พิจารณาฅู ปลูกเปนที่อยู่
สารภูมเทพเทวา

วักเส้นสังเวยเทวา ท่านจะกรุณา
อำนวยสวัสดิ์สมพอง

แต่งออกตระเวนด้อมมอง ซ้ายขวาเปนกอง
เดินเกี้ยวกระหวัดตามกัน

ครั้นค่ำกองเพลิงเรียงรัน แมวเซาผลัดกัน
ฉวยฉาบรวบรัดมัดเอา

ผู้คนในค่ายฝ่ายเรา กองเพลิงนั่งเฝ้า
สองชั้นผลัดกันนั่งยาม

ปี่กบ้องกองกระเวนห้ามปราม ผู้คนไอจาม
สำเนียงครางกรนหลับนอน

ปืนใหญ่น่าไม้ธนูศร ชาวช้างอัศดร
ไล่เขนแลเครื่องสาตรา

เปนหมู่ทุกชั้นกันมา ศึกปนปลอมมา
อื้ออึงจงอาจจับพลัน

อย่าให้โห่ร้องนี่นัน ถ้าโจมทับขัน
แต่งออกให้ครันตีเอา

ครั้นตีได้ฤกษยามเช้า จะเดินพลเล่า
ให้แต่งทหารจงดี

สามหอกเจดหอกโดยมี กองร้อยจรลี
หน้าหลังระวังอย่าไกล

สามหอกเดิรตามกันไป ฆ่าศึกน้อยไซ้
จงช่วยกันจับเอามา

กองร้อยเร่งหนุนอย่าคลา ทหารกองหน้า
รุกรันเร่งตีประนัง

นายกองแต่งกลอย่ายั้ง ทหารกองหลัง
อย่าช้าแบ่งช่วยโดยมี

แบ่งรักษาค่ายน่าที่ ทำเนียมอันมี
ตำราน่าที่กองหลัง

ศึกมาถ้าพอกำลัง เกลื่อนกล่นอย่ายั้ง
ให้เร่งรุกรันไล่เอา
ถ้าเหนมามากโดยเดา อย่ารุกรันเขา
ดำริเร่งป้องกันตัว
ป้องกันอย่าได้เกรงกลัว ให้ทำแก่ตัว
ประดุจพญาราชสีห์
จงคุกคำรามวาที ใจดั่งยักษี
จะเข่นจะฆ่ากินคน
โกรธแล้วคลายหลังบัดดน อ่อนเอาใจคน
ทังปวงแลไพร่จึงกลัว
แบ่งคนทำค่ายกันตัว เปนแพนยังชั้ว
มีได้สี่ด้านแต่เดียว
อย่าได้ลนลานแลเหลียว อย่าหนีทีเดียว
ฆ่าศึกจะย่ามได้ใจ
ถ้าหนีให้หนีทางใกล้ ทดแทนให้ได้
จงค่อยถอยถดลงมา
ไพร่พลปรีเปรมสหัดสา คลายใจโสกา
เร่งคิดก็หน้าเตมใจ
ปืนใหญ่หน้าไม้เรียงไว้ ธนูหางไก่
ดาบแหลนแลโล่ห์เกาทัน

หอกทวนง้าวหลาวเรียงรัน นกสับธนูคัน
แลเครื่องสาตราเรียงราย
เครื่องช้างม้าผูกทั้งหลาย อย่าเปลื้องแก้คลาย
จำผูกไว้ประจำการ
ทำค่ายรอบแล้วอย่านาน จึงปลงคชสาร
อัศวราชเครื่องอาชา
ถ้าจะยกย้ายพลคลา พร้อมกันปฤกษา
อย่าได้ประมาทตริตรอง
จักข้ามแม่น้ำห้วยหนอง คชสารลำยอง
จงข้ามไปก่อนหัวที
จึงข้ามอัศดรโดยมี ตามคชหัศถี
แลข้ามเสบียงไพร่พล
จึงข้ามโยธาสากล ถึงแล้วบัดดน
จึงข้ามนิกรทับไชย
ป่าดงพงชัดรำไร คชสารคลาไคล
อัศวะราชตามอันดับ
ธนูน่าไม้ปืนนกสับ ปืนใหญ่ประดับ
ให้ไว้หน้าทับนายกอง
เกาทันโล่ห์เขนทวนทอง แซงข้างทั้งสอง
เร่งไปประวังศึกพลัน

ภูเขาห้วยตรอกเรียงรัน　　กองร้อยผาดผรร
ดำเนิรไปก่อนโดยมี

ทหารเลือกสันอันดี　　กล้าแขงฤทธิ์
ให้เนื่องหนุนกองร้อยไป

คชสารผูกเครื่องคลาไคล　　จึงให้ทับใหญ่
ไปดำเนิรสงคราม

หมู่ม้ากันถัดไต่ตาม　　ต้งงต่อสงคราม
ไปตามทับใหญ่ใคลคลา

ถึงเทพารักษรักษา　　มีสารเทวา
อย่าหมิ่นให้เร่งกลัวเกรง

ลงจากช้างม้าอย่าเคร่ง　　คำรบยำเยง
มีใจจะอวยใชยศรี

ธูปเทียรของหอมอันมี　　ของกินรศดี
ให้แต่งสการะบูชา

ครั้นแล้วขอพรลีลา　　พรานทางนำคลา
ให้เคลื่อนพยุหพลไกร

หมอคชหมอฤกษเบิกไพร　　พลจรเกือบใกล้
ฆ่าศึกจะสู้รบกัน

ตั้งทับพินิดเลือกสัน　　ถ้าทับเขานั้น
ต้งงไชยภูมราชสีห์

ทับเราให้ต้งงจงดี ไชยภูมอันมี
นามราชสีห์เหมือนกัน

เขาตั้งคชสารตัวไกร อิกพยักฆภุๅไชย
กล้าแขงกำแหงนักหนา

เราต้งงสีห์นามฤทธา จึ่งปราบพยัฆา
แลคชสารปะราไชย

เขาตั้งที่นาคภุๅไกร เราต้งงให้ใหญ่
ที่ครุทธเหินเวหา

เขาต้งงที่สุนักขา ให้ต้งงโดยตรา
พยัฆนามฤทธิไกร

ผู้ชื่ออัชฌนามโดยใน ห่อนศัตรูใคร
จะเกิดอันตะรายหมิดี

ให้ต้งงไชยภูมสวัสดิมี พิพัฒไชศรี
ชะณะจะเรืองในนะรงค์

พลเขาสี่เท่าโดยจง พลเราน้อยลง
แต่กึ่งก็สมเจตนา

ด้วยเดชไชยภูมโสภา ภูลสวัสดิรักษา
เรืองฤทธิเดโชไชย

ต้งงทับแล้วลิลพลไคล ออกกลาดกลางไพร
แสวงไปหาผู้คน

อิกเสบียงอาหารโดยดล พบศัตรูผจน
เร่งจับได้จองจำมา
ถ้าน้อยจับเอาอย่าคลา มากเหลือพลา
ค่อยถอยค่อยถดออกไป
ถ้าเขาไม่เหนเราไคล ค้อมมองจงได้
อย่าให้เขาเลงเหนตัว
แอบแนบเข้าใกล้อย่ากลัว เร่งจับเอาตัว
ผูกมัดรัดรึงเอามา
ไต่ถามเอาความกิจา เหตุใดมึงมา
ค่ายเมืองศึกโพ้นเปนไฉน
ถ้าถามมิบอกจริงใจ เฆี่ยนถามความไป
ให้ได้เที่ยงแท้โดยจึง
ถ้าบอกจริงแล้วรำพึง กลศึกอันยึง
เกลือกเขาจะพ่อลวงเรา
ตริะให้ตลอดอย่านิ่งเนา การงานอย่าเบา
กลศึกจะได้ไตรตรา
แต่งออกเที่ยวตระเวนแสวงหา ให้ดูฤทธา
กำลังฆ่าศึกอันจะผจน
หมีแตกเร่งแต่งเปนกล แต่งทับเข้าปล้น
เอารุ่งไว้หน้าตามงาย

หมี่แตกกลจงหลาย ย้ายกลมากมาย
ตีทับให้ยับกลางคืน
ถ้าพลแตกนั้นหมี่ยืน ตกใจแตกตื่น
ผู้คนช้างม้าวุ่นวาย
นายทับนายกองทั้งหลาย เอิกเกริกกลัวตาย
ตรวจตราไม่ได้ไพร่พล
ให้ทหารเผาค่ายบัดดล ซัดเพลิงอลวล
ไหม้ขึ้นในค่ายวุ่นวาย
นายทับนายกองทั้งหลาย พร้อมกันกฎหมาย
ให้กลับพยูห์ทับไชย
ตำหรับหนึ่งเจ้าภพไตร ประชิเมืองใด
เร่งล้อมไว้ให้มั่นคง
ช้างม้าว้าวุ่นโดยจง ต้องงตามจำนง
กระบวนตำราอย่าคลา
แต่งออกจุกช่องแสวงหา ท่าทางไปมา
ที่คนคณาแจจรร
ต้อมมองจับเอาตัวพลัน ไต่ถามเหตุอัน
คิดอ่านการศึกเปนไฉน
ถ้าทางเข้าออกฉันใด เลดลอดที่ไหน
อย่าอำเร่งออกความจรึง

คิดอ่านผู้ใดรำพึง　　กลศึกคำนึง
กิจการจะทำกลใด

ช้างม้ารี้พลตรวจไตร　　มากน้อยเท่าใด
ทั้งงทวยทหารอาษา

ปี่นใหญ่ปี่นน้อยคณนา　　จะแต่งออกมา
ค่ายนอกประมาณเท่าใด

บ้านเมืองตกแต่งเปนไฉน　　เล่ห์ยนกลใด
อย่าได้อิดเอื้อนอำพราง

เขาจะสู้เราหฤๅบอร้าง　　คิดฉันใดบ้าง
ศึกค่ายเมืองโพ้นเปนไฉน

ถามให้สิ้นเล่ห์กลใน　　เหนจริงแล้วไซ้
เร่งคิดกิจการย่าคลา

แม้นว่ามันว่าสัตยา　　คิดอ่านไตรตรา
ในการเล่ห์กลสืบไป

ห้อมล้อมอย่าให้ออกได้　　เลตลอดหนีไป
จับกุมจำจองเอามา

แต่งออกเที่ยวกระเวนแสวงหา　　หลายท่าทางคลา
แต่ล้วนทหารคนดี

เสาะหาช้างม้าอันมี　　คนนอกบุรีย์
อีกทั้งเสบียงอาหาร

โยธาสามารถเชี่ยวชาญ เลือกเอาพลทหาร
ปล่อมเมืองเลดลอดกลางคืน

ปลอมได้เมื่อหลับบมิตื่น เร่งเอาไฟพื้น
เผาขึ้นให้รวจเรวพลัน

เผาให้หลายแห่งครามครัน ให้คิดอ่านกัน
ที่การจะกลับคืนมา

ให้ปลอดรอดพ้นไภยา เพราะด้วยปั๋ญา
บำบัดวิปั๋ดจากไภย

ผู้ใดจะอาษาไท จงนำความไข
ผู้ใหญ่อันท้าวบัญชา

กำหนดกฎหมายโดยตรา ยกพลลีลา
ตีทัพตีค่ายเอาเมือง

โยทาพลหารนองเนือง ยกเข้าตีเมือง
ได้ฤกษเช้ามืดเวลา

ช้างม้ารี้พลนั้นหนา เกลื่อนกล่นกันมา
แลเหล่าแต่ล้วนคนดี

บ้างแต่งร้านม้าโดยมี บันไดหกรี้
ยาวให้คนไต่ขึ้นไป

บ้างแต่งหอรบบัดใจ ลากเอาปืนใหญ่
ยิงไล่เปนกลนองเนือง

วิจลยับย่อยทั้งเมือง เผาเมืองลุกเรือง
ปืนใหญ่ยิงซ้ำเข้าไป

เหลือพ้นทนทารบมีไหว ย่อยยับประไล
วินาศม้วยคงดิน

ปืนใหญ่น่าไม้ธนูศิลป์ กันถัดหัศดินทร์
เบียดเสียดเยียดยัดกันไป

คุมกันเผาเมืองประไลย จับเอาผู้ใหญ่
ผูกคอมัดคุมเอามา

อิกทั้งผู้คนโยธา ผูกรัดรึงมา
เสี่ยงสับยับย่อยพาไป

ปืนใหญ่ปืนน้อยมีใน เมืองเครื่องภูวไนย
ทั้งสร้อยมกุฎสังวาร

สิบสองพระคลังภูบาล สมบัติพัศถาน
ให้เลือกเอามาเปนหลวง

สิ่งของชาวเมืองทั้งปวง โยทาพลหลวง
จงช่วยกันเกบเอามา

ของราษฎรเปนของโยธา ผู้ใดได้มา
ประสิทธิเปนลาภแห่งตน

ครอบครัวพัวพันอลวล คุมกันเสือกสน
กิ่งวุ่นวายจากเมือง

หอรบหอพุ่งนองเนื่อง เผาทั้งเปลือกเมือง
ฉิบหายยับย่อยประไลย

ควบคุมกันพร้อมคลาไคล กองหลังนำไป
บิดป้องระวังซ้ายขวา

ถึงถวายบังคมราชา ทูลพระกรุณา
อิศวรเกล้าภพไตร

นบพระวรบาทภูวไนย นรนารถฤๅไกร
พิภพเกล้าโลกา

เพราะสมบรมราชปราถนา ประดิพัทเสน่หา
จะเลี้ยงให้ล้ำสบสรรพ์

เลี้ยงถึงนาหมื่นแสนพัน พระราชรางวัล
ย่อมเจียดกระบี่ภารทอง

กองหน้ากองหลังบิดป้อง กระแอครอบทอง
ได้โดยอันดับกันไป

ทวยหารโยธาพลไกร ภูลบำเหนจให้
เสื้อผ้าคนโทเงินทอง

ยุกระบัตรเกียกกายนายกอง ราชเลี้ยงปูนปอง
เปนศุขหฤหรรษา

ปรากฏฎายศเสนา ทั่วเทพมาตยา
สรรเสริญจำเริญยศพร

เกิดเปนบุรุษนิกร ร่ำเรียนฝึกสอน
แต่ตามฉบับโบราณ

ปรากฏชั่วบุตรเหลนหลาน ใครห่อนปูนปาน
ทั้งหลายเอาเปนครูสอน

ทำเนียมดังนี้ถาวร ใช่กล่าวแต่ก่อน
จงร่ำเรียนแสวงหา

รู้ไว้บำรุงปัญา ผู้มีปรีชา
เปนศักดิเปนศรีแก่ตัว

อย่าได้มักง่ายเมามัว สิ่งใดอันชั่ว
อย่าได้พึงเอาเปนครู

งานการสิ่งใดไม่รู้ ให้ร่ำเรียนครู
เสร็จครูหาอื่นเรียงไป

คำภีร์อาจารยเฉลยไขย ท่านแกล้งแต่งไว้
สำหรับเปนข้าแผ่นดิน

เรียนร่ำค่ำเช้าอาจิน อย่าได้ติฉิน
ว่ากล่าวหมิ่สิ้นเสร็จความ

เพียงนี้ภอเปนทีถาม เรียนได้ทำตาม
ตำราจำไว้อย่าคลาย

ค่ำเช้าจงสังวัทยาย แต่ต้นจนปลาย
ให้ขึ้นทั้งปากขึ้นใจ

สังเขปภอเปนหลักไป　　คัดออกให้ไว้
แต่เท่านี้ก่อนเปนมูล

ถ้าใครพบจบบริบูรณ์　　แสวงเพียนอย่าสูญ
ประสงสำฤทธิทุกอัน

ตั้งจิตรอย่าคิดแปรผรร　　ทำตามชอบธรรม์
ทำเนียมอันนี้อย่าเบา

อย่าเสพสุรายาเมา　　พระอาจารยเจ้า
บอกไว้ให้แจ้งเปนมูล

ร่ำเรียนเพียนอย่าเสียสูญ　　รู้แท้บริบูรณ์
บุรุษผู้นั้นเลิศชาย

เข้าศึกอย่านึกกลัวตาย　　ใครห่อนเปนชาย
ดงงหฤๅจะหนีสงคราม

ยำเกรงเถ้าแก่ชีพราหม　　พาดพลั้งไถ่ถาม
ท่ารบอกแก่ตนพึงฟงง

เจรจาอย่าทำโอหัง　　ซู้รู้ดูบัง
เหตุแล้วบห่อนเปนผล

รู้น้อยถอยถดต่ำตน　　อย่าถือโมหมนท
มานะสะทะบมีดี

ทำสนิจเปนมิตรไม้ตรี　　ความรู้อันดี
ย่อมได้ด้วยไม้ตรีเรา

ตริะตรองตามควนควรเคา　　รพยเกรงผู้เถ้า
จำเริญสวัสดิฤทธา

จักถาวรวัฒหนักหนา　　ตามบุญหลังมา
ท่านกล่าวไว้เปนหลักเฉลิม

จงหาพิศฎารต่อเติม　　ปลุกปั๋ญาเหิม
ให้เหนประโยชนคุณณา

จำเริญพระราชปรีชา　　ในโลกยโลกา
ประกอบพระเดชยาวยืน ฯ

๕ ตำราววรวากไว้　　วิถาน
พิไชยสงครามการ　　ศึกสิ้น
จงหาที่พิศฎาร　　เติมต่อ
จงอย่าพั่งกลลิ้น　　เล่ห์เลี้ยวจำความ ฯ
๑ สมเด็จจักรพรรดิรู้　　คำภีร์
ชื่อว่านามกามมนทกี　　กล่าวแก้
พิไชยสงครามศรี　　สูรราช
ยี่สิบเบ็ดกลแล้　　เลิศให้เหนกล ฯ

๑๖ แจ้งจัดอรรถออกโดยยล　　บรรยายในกล
ศึกยี่สิบเบ็ดประกาน

เปนที่ประดับปั๋ญาณ　　แห่งพระภูบาล
ธิราชผ่ายสัมมา

ตราบท่วนห้าพันพรระวษา จงมีไชยา-
นุภาพปราบสงคราม

ชะนะท้าวมิจฉาผู้ทราม ประพฤฒิบงาม
ผิดธรรมราชวิไนย

ก็จะอ่อนน้อมค้อมแก่ไท ประสงเมืองใด
ก็ได้สัมฤทธิสมบูรณ ฯ

ร่าย

๑ กลศึกอันหนึ่ง ชื่อว่าฤทธินั้น ซั้นทะนงองค์อาจ ผกผาด กล่าวเริงแรง สำแดงแก่ข้าแกล้วหาร ชวนทำการสอนสาตร อาจเอาบ้านเอาเมือง ชำนานเนืองณรงค์ ยงใจผู้ใจคน อาษาเจ้าตนทุกค่ำเช้า จงหมั่นเฝ้าอย่าคลา ภักตราชื่นเทียมจันทร์ ทำโดยธรรม์จงภักดิ์ บันเทิงศักดิจงสูง จูงพระยศยิ่งหล้า กลศึกอันนี้ชื่อว่า กลชื่อฤทธี ฯ

๒ กลหนึ่งชื่อว่าสีห์จักร ให้บริรักษพวกพล ดูกำลังตนกำลังท่าน คิดขเนการแม่นหมาย ยกย้ายพลเดียรดาษ พาษไคลคลี่กรรกง ต้อรพลลงเปนทิศ สถิตยช้างม้าอย่าไหว ตั้งพระพลาไชยจงสรรพ จงตั้งทับโดยสาตร ผั้งนพบาทตรีโกน ให้พึ่งโหรอันแม่น แกว่นรู้หลักหมีคลาด ให้ผู้อาจทะลวงพั้น ให้ศึกผันแพ้พ่าย ย้ายพลใหญ่ให้ไหว ไสพลศึกให้หนี กลศึกอันนี้ ชื่อว่าสีหจักร ฯ

๓ กลหนึ่งลักษณส้อนเงื่อน เตือนกำหนดกฏหมายตรา แยกปีกกาอยู่สรรพ นับทหารผู้แกล้ว แล้วกำหนดจงคง แต่งให้ยงยั้งเย้า ลากศึกเข้าในกล แต่งคนแต่งช้างม้า เรียงหน้าหลังโจเจ รบโยเยแล้ว

หนี ศึกติดตีตามติด สมความคิดคาดฆ้องไชย ยกพลในสองข้าง ยกช้างม้ากระทบ ยอหลังรบสองข้าง จึ่งบ่ายช้างอันหนี คระวีอาวุทธโห่ร้อง สำทับก้องสำคัญ ยืนยันรบทั้งสี่ คลี่พลออกโดยสั่ง สัตรูตั้งงพังฉิบหาย อุบายศึกอันนี้ ชื่อว่าลักษณซ่อนเงื่อน ฯ

๔ ๏ กลหนึ่งชื่อว่าเถื่อนกำบัง รั้งรบพลตนน้อย ชักคนคล้อยแฝงป่า แต่งพลหล้าแล่นวง ทั้งกงนอกกงใน ไว้ช้างม้าให้แฝง แทงให้ร้องทรหึง มี่อึงฆ้องกลองไชย ไว้ให้เสียงสำทับ บื่นไฟกับธนูน่าไม้กรูกันมา ดาบถะลวงพื้นดาหลัง ประดังช้างม้าเรี่ยชายไพรลูกหาบในป่าโห่ เกราะเสโลห์นี่นั้น ให้ศึกงันร่าถอย ครั้นศึกคล้อยเหนผู้ห้าว กลเสือคราวครึมป่า แล้วออกล่าแล่นฉาว ทำสำหาวซ่อนเล็บ เกบแต่เตียนกินรก ลอบฉวยฉกเอาจงเนือง ให้ศึกเคืองใจหมองคลองยุบนดังนี้ ชื่อว่าเถื่อนกำบัง ฯ

๕ ๏ กลนี้ชื่อพงงภูผา แม้ศึกมาปะทะ อย่าเพ่อระเริงแรง สำแดงดุจเหนน้อย ชักคล้อยแฝงป่าเข้า ศึกเหนเราดูถูก ผูกช้างม้าออกไล่ยอพลใหญ่กระทบ ผิรบเข้าบอไหว ให้ช้างม้าโรมรุม กลุ้มกันหักอย่าคลาอย่าช้าเร่งรุมตี ศึกแล่นหนีตามต่อย ให้ยับย่อยพรายพรัด ตัดเอาหัวโห่เล่น เต้นเริงรำสำแดงหาร ให้ศึกคร้านคร้ามกลัว ระรัวระเสิดสังกลศึกอันนี้ ชื่อว่าพังภูผา ฯ

๖ ๏ กลหนึ่งชื่อว่าม้ากินสวน ให้หาผู้ควนหารห้าว ลาดเอาเย่าเอาเรือน บ้านถิ่นเถื่อนอยู่ใกล้ จับกุมได้เอามา นานาเลศเทศกาล บื่น

พนักงานจงขาด ปรนไปลาดเนืองเนือง ให้ศึกเคืองใจแค้น แม้นจะอยู่บมีสุข บุกขับกับทุกเดือน เตือนใจตื่นไปมา กลขับปลาให้ห้อม ด้อมดักสักสุ่มเอา ให้ศึกเหงาใจถอย ค่อยเกบนอกเข้ามา ให้ระอาใจอ่อน ผ่อนผู้คนให้หนี กลอนกล่าวกลศึกนี้ ชื่อว่าม้ากินสวน ฯ

๗ กลศึกอันหนึ่งชื่อว่าพวนเรือโยง ประดุจพะโองบิ่นตาล ทำจงหวานแช่มชิด ผูกเปนมิตรไมตรี สิ่งใดดียกให้ ละไลต่ออย่าเสีย แต่งลูกเมียให้สนิจ ติดต่อตั้งยังกล ยุบลช้างเถื่อนตามโขลง โยงเบ็ดราวคร่าวเหยื่อยาม ค่อยลากก้ามเอามา ด้วยปัญญาภิษฎาร กลการศึกอันนี้ชื่อว่าพวนเรือโยง(๑)ฯ

๘ กลหนึ่งชื่อว่าโพงน้ำบ่อ คิดติดต่อข้าศึก ฝ่ายเขานึกดูแคลน ใครรุกแดนรุกด้าว เลียบเลียมกล่าวข่มเหง ชระเลงดูหมิ่นเรา โอนอ่อนเอาอย่าขวาง ข้างเราทำดุจน้อย ค่อยเจรจาพาที ลับคดีซอบไว้ อ่อนคือใครตามใจ น้ำไหลลู่หลั่งหลาม พูดงามก้านกิ่งใบ อัทยาไศรถ่อมถดอดคำกล่าวท่าวเอา ครั้นว่าเขาดูหมิ่น ผินพังพลดูแคลน แดนพังพลดูถูกประดุจลูกหลานตน ครั้นสปสกลไซ้ จึ่งยกได้เขาคืน เราลุกยืนผูกเอาได้เขาทำสง่าเงย เตยหน้าตาโอโถง ดุจหนึ่งโพงได้น้ำ คำคิดติดต่อชื่อว่าโพงน้ำบ่อ ฯ

๙ กลศึกอันหนึ่งชื่อว่าพ่อช้างบ่า ผีศึกมาคะคึก ศึกครั้นหนีครั้นไล่ บค่อยไต่ค่อยตาม ลามปามแล่นไล่มา ให้แทงหาขุมขวาก พากยที่เหว

---

(๑) ฉบับสมเด็จ ฯ กรมพระสวัสดิวัดนวิศิษฎ์ คัดประทานมา หมดเพียงนี้

ที่ตม แต่งให้ล้มหลุมขุม ซุ่มซ่อนตนสองปราด แต่งให้ลาดเบื้องน่า คอยอู่ถ้าที่ดี ถ้าไพรีเหนได้ ศึกเหนใคร่ใจคด ค่อยถอยถดฝ่ายเรา ฝ่ายเขาขามบไล่ ฝ่ายเราไปล่รี้พล ไว้เปนกลหลายถาน บั่นการตามน่าหลัง ระวังยอหลายแห่ง สบที่แต่งเนืองเนือง พลเขาเปลืองด้วยกล ยุบลพ่อช้างเถื่อน แล้วแต่งเดือนน่าหลัง ทั้งไปน่าก็บได้ ถอยหลังไปก็บรอด ทอดตนตายกลางช่อง คลองยุบลดั้งนี้ ชื่อว่าพ่อช้างบ่า ฯ

๑๐ ๏ กลศึกอันหนึ่งชื่อว่าฟ้างำดิน หมั่นสำเนียกพลพฤนทรามาตย์ ให้ใจอาจใจหาญ ชำนาญช้างม้ากล้าณรงค์ หมั้นคงชี้ฉับเฉียว เหลือบเหลียวน่าซ้ายขวา ไปมาผับฉับไว ใช้สอยยอดยวดยง จงชำนาญแล่นแอ่นไว บืนไฟน่าไม้พิศม์ สนิทธนูดาบดั้งแพน แสนเสโลหโตมร กรไว้พุ่งเชี่ยวชาญ ชำนาญศิลป์ทั้งปวง ถลวงพั่นรันรุม ชุมพลสิบพลร้อย อย่าให้คล้อยคลายกัน ทั่วพลพันพลหมื่น หื่นพลแสนพลล้าน จรเดียวดาลเด็ดมา แปรงาช้างบ่ายตาม พึ่งความตามบังคับ กับสเบียงเรียงถุงประดุงไพร่พลช้างม้า กลศึกอันนี้ว่า ชื่อฟ้างำดิน ฯ

๑๑ ๏ กลหนึ่งชื่อว่าอินทพิมาน ให้อาจารย์ผู้รู้ เทพยาครูผังนพบาท แต่งสีหนาทข่มนาม ตามโบราณผู้แม่น อันชาญแกว่นเหนประโยชน์ บันเทาโทษโดยสาตร ยุรยาตรโดยอรรถ ให้ประหยัดซึ่งโทษ อย่าขึ้งโกรธอหังกา มนตราคมสิทธิศักดิ์ พำนักนในโบราณ บูรรพาจารย์พิไชยโอบเอาใจพลหมู่ ให้ดูสกุณนิมิตร พิศโดยญาณประเทศ พิเศศราชภักดีศรีสุริยศักดิ์มหิมา แก่ผู้อาษานรนารถ เทพาสาธุการ โดยดำนานดั้งนี้ชื่อว่าอินทพิมาน ฯ

๑๒ กลหนึ่งชื่อว่าผลานศัตรู ข้าศึกดูองอาจ บพลาดราษฎรกระทำ นำพลพยัคฆะปะเมือง พลนองเนืองแสนเต้า แจกเล่าเข้าเชาเรา เอาอาวุธจงมาก ลากปืนพิศม์พาดไว้ ขึ้นน่าไม้ธนู กรูปืนไฟจุกช่อง ส่องจงแม่นอย่าคลา ชักสารพาบันทุก อย่าอุกลุกคอยพึ่ง อย่าประนังตนเด็ดเล็ดเลงดูที่หมั้น กันที่พลจงคง คนหนึ่งจงอย่าฉุก ปลุกใจคนให้หึ่น ให้ชื่นในสงคราม พึ่งความสั่งสำคัญ ฆ้องกลองพรรณแตรสังข์ ประนังโรมรันรุม เอาจุมพลดาศึก พิฦกคะเปนนาย ครั้นถูกกระจายพ่ายพังพลเสริดสังฤาอยู่ บ่เปนหมู่เปนการ โดยสารโสลกดั่งนี้ ชื่อว่าผลานศัตรูฯ

๑๓ กลหนึ่งว่าชูพิศม์แสลง ข้าศึกแรงเรืองฤทธิ์ คิดไผ่ไภยเอาเราเคยเขามากมาก ภากย์ที่แคบที่คับ สลับรี้พลช้างม้า เคยคลาปล้นรุกรานผลานพ่อลวงบ้านเมือง เนืองเนืองมาเพื่อนตน ให้ใส่กลปราไศรย ฝากของไปฝากรักษ์ ลักลอบให้เงินทอง รังวันปองขุนใหญ่ หัวเมืองไพร่ข้าศึก ให้ตฤกจงลับแล้ง แข่งอุบายเล่ห์คิด ไปมาสนิทเปนกล ให้เขาฉงนสนเท่ห์ เพราะเปนเล่หภายใน บไว้ใจแก่กัน ผันใจออกกินแหนงแยงให้ผิดด้วยกัน ชูพิศม์ผรรแปรพิศม์ ให้ผิดกันเองโจกเจก บเปนเอกใจเดียว บเปนเกี่ยวเปนการ เพราะพิศม์ผลานศัตรู กลศึกอันนี้ ชื่อว่าชูพิศม์แสลง ฯ

๑๔ กลหนึ่งแขงให้อ่อน ผ่อนเมื่อศัตรูยก ให้ดูบกดูน้ำ ซ้ำดูเข้ายาพิศม์ พินิตพิศม์จงแหลก ตัดไม้แบกเบื่อเมา เอาไปทอดในน้ำ ทัพซ้ำหนามขวาก แต่งจงมากท่าทาง วางจาวห้าวแหลนเล่ห์ บ่อดานทางเข่าที่ขัน กันหลายแห่งที่คับ แต่งสนับไว้จ่อไฟ ไล่เผาคลอกป่าแขม

แนมขวากหนามหว่างน้ำค่าม ตามเผาบ่าแทบทัพ ยับไม้เผาเปนถ่าน หว่านไฟไว้รายเรียง รอเผาเสบียงจงสิ้น อย่าให้กินเปนอาหาร แต่งคนชาญหลอกทัพ ให้เสียหับเสียหาย ทำลายคาบเนืองเนือง เปลืองสเบียงเปล่าเฉาแรง กลเชื้อแขงให้อ่อน ฯ

๑๕
๏ กลหนึ่งยอนภูเขา ข้าศึกเนาประชิะ ให้ริะดูช่องชอบ ที่จะขอบจะขัง แต่งระวังยักย้าย ผ่ายพลเขาเอาสเบียง เรียงงานในเมืองเราเอาใจไพร่ใจพล คนอยู่ประจำการ พนักงานใครใครรบ แต่งบันจบพลแล่น ให้ทำแกว่นชวนกัน แต่งถลวงพั่นบุกทัพ คอยพึ่งศัปทสำคัญหาที่ยันที่อ้าง เอาม้าช้างเปนดิน บื่นคูหักค่ายเข้า รบรุกเร้ารุมแทง อย่าคลายแคลงพรายพรัด ตัดให้ม้วยด้วยกัน ให้สำคัญจงแม่น แล่นช้างม้าวางขวาก เขาตามยากเอาเรา เท่าทิศที่ตนหมาย ฆ่าให้ตายกลากลาดต้องบาดเจบบ่วยการ ศัตรูดาลระทด ขดด้วยเสียงบื่นไฟ ในเมืองเร่งโห่ร้อง ให้มี่ก้องนินาท มีปี่พาทย์เสียงสรวญใน ชมชื่นใจขับรำ ซ้ำทนงองอาจ บื่นไฟพาดประนั้ง กลชื่อพังภูเขา ฯ

๑๖
๏ กลหนึ่งเย้าให้ผอมนั้น บั้นเมื่อให้เธอลีลา พาธาอริราช ให้พินาศศัตรู หมั่นตรวจดูกำลัง ช้างม้าทั้งรี้พล ปรนกันเปลี่ยนไปลาดผาดจู่เอาแต่ได้ หนังสือไว้หมายหมก ว่าจะยกพลหลวง ลวงใส่กลเปนเขตร ดูในเทศการ ให้บ่วยงานทำนา แสงตรวจตราพลแกล้ว แล้วคลายพลเราเสีย เยียกลเมฆมืดฝน ฝนไบ่ตกตรนกอางขนาง ให้แผ้วถางแส้งทำ คคึกคำแรงรณ ครั้นหลงกลยกเล่า ลากพลเข้าเนืองเนือง แยงให้เปลืองไปมา ดุจกลกาลักไข่ จะไล่ไล่ก็มีทัน วันคืนบีบ่วยการ ข้าศึก

ต้านยืนอยาก ให้เข้ายากหมากแพง สิ่งเปนแรงให้แรงถอย ร่อยรอนไข้ใจหิว ตีนมือปลิวพลัดพราย ไพร่หนีนายนายเปลี่ยว บเปนเรี่ยวเปนแรง ใครใครแขงมิได้ ใครใครไม่มีลาภ ถ้ารูปงามเสาวภาพย์ก็จะเศร้า กลอุบายนี้เล่า ชื่อว่าเย้าให้ผอม ฯ

๑๗ ๏ กลหนึ่งชื่อจอมปราสาท องอาจมุ่งมาทดู คูหอคอยเวียงวังตั้งไชยภุมจงผับ รู้ตั้งทัพพระพลาไชย อย่าได้ไหวได้หวั่น หมั่นดูฉบับธรรมเนียม เตรียมปูนบั้นเปนกอง น่าหลังสองตราบข้าง รอบไว้ช้างม้ารถ ห้วยธารคชโยธา ให้รักษาจงรอบ ทุกคันขอบนอกใน อย่าได้ไหวบั้นบ่วน อย่าได้ด่วนคอยพึ่ง คอยดูหลังดูน่า จัดช้างม้ารี้พล ปรนกันกินกันนอน อย่าย่อหย่อนอุส่าห์ ให้หมั่นว่าหมั่นตรวจตรา ทังกระลากระแลงแกง อย่าได้แฝงนายไพร่ ไภยรักษาจงมาก อย่าให้ยากใจพลอย่าทำกลดุจเสือ บกเรือจงชำนาญ ชาญทั้งที่โดยกระบวน คิดควรรู้จงผับ นับหน้าดูผู้อาษา หาคนดีเปนเพื่อน อย่าเลื่อนถ้อยให้เสียคำ ทำอันใดทำโดยสาตร์ ตามฉบับราชโบราณ กระทำการให้รอมชอม กลศึกนี้ชื่อว่าจอมปราสาท ฯ

๑๘ ๏ กลหนึ่งชื่อว่าราชบัญญา พร้อมเสนาทั้งสองข้าง ช้างม้ารถเสมอกัน หานักธรรม์ผู้ฉลาด อาจใส่กลไปปลอม ด้อมดูที่ดูทาง วางต้นหนคนใช้ ไว้กังวลแก่เขา เอาสินให้หฤหรรษ์ ให้คิดผันใจออก ทั้งภายนอกภายใน หวั่นไหวใจไปมา แต่งโยธาหัดกัน หลายหมู่พรรค์หลายกอง จองนายหนึ่งไพร่สี่ ทวีนายหนึ่งไพร่หก ยกนายหนึ่งไพร่เก้าเคล้านายห้าจองพล ซ้ายขวาคนน่าหลัง ทั้งอาวุธท่าทาง ถอยพึงกาง

กันรบ ทบท่าวอย่าหนีกัน คอยยืนยันรบพลาง ไส่ยาวางเรียเด็ด นายไพร่เล็ดลอดตาม ให้ฟังความสั่งสำคัญ ฆ้องกลองพรรณธงไชย กดให้ไล่ให้หนี ลีลาลาดศึกเข้า ในพลเคล้าเปนกล สองกองพลซ้ายขวาดูมรรคาชอบกล เอาพลตั้งสองข้าง กองกลางง้างพลถอย ศึกตามลอยแล่นไล่ ครั้นศึกไปล่อออกข้าง คอยดูช้างดูม้า ดูทวยคลารี้พล สบสกลโดยสำคัญ จึ่งกระทบกันเข้ารบ สบสำเนียกเสียกสา อย่าให้คลาให้คลาดผาดเอาคงเอาวัน หยิบเอาพลันจงได้ ไว้กำหนดนายกอง ช่างปองปูนจงสรับ นับอ่านเร่งตรวจตรา กลศึกอันนี้ชื่อว่า กลราชปั๋ญญา ฯ

๑๙
๏ กลชื่อฟ้าสนั่นเสียง เรียงพลพยุหกำหนด กดประกาศถึงตายหมายให้รู้ถ้วนตน ปรนปั้นงานณรงค์ ยวดยงกล่าวองอาจ ผาดกำหนดกดตรา ยามล่าอย่าลืมตน ทำยุบลสีหนาท ดุจฟ้าฟาดสายแสง สำแดงการรุกรั้น ปล้นปลอมเอาชิงช่วง ลวงเอาบุรีราชเสมา ตรารางวัลเงินทอง ปองผ้าผ่อนแพรพรรณ์ ยศอนันต์ผายผูก ไว้ชั่วลูกชั่วหลานการช้างม้าพลหาญ ให้ชำนาญการรบ สบได้แก้จงรอดราศฎร์ ดุจฟ้าฟาดเผาผลาญ แต่งทหารรั้งรายเรียง เสียงคะเครงคะคฤ้าน ทั้งพื้นป่าคะครั่นสนั่นฆ้องกลองไชย สรในสรัพแตรสังข์ กระดึงดังฉานฉ่า งอนงาข้างรายเรียง เสียงบันฦๅคร้ามครั่น กล่าวกลศึกนั้น ชื่อฟ้าสนั่นเสียง ฯ

๒๐
๏ กลศึกชื่อเรียงหลักยืน ให้ชมชื่นรุกราน ผลาญให้ครอบทั่วพัน ผันเอาใจให้ชื่น หื่นสร้างไร่สร้างนา หาปลาล่วงแดนต่างโพนเถื่อนช้างล่วงแดนเขา เอาเปนพี่เปนน้อง พร้องตั้งค่ายตั้งเวียงบ้านถิ่นเรียงรายหมั้น เร่งกระชั้นเข้าเรียงราย เกาะเอานายเอาไพร่

ไว่ใจไภยใจถึง ระวังพึงใจให้ ใส่ไคล้เอาเปนเพื่อน ใครแขงกล่นเกลื่อนเสีย ให้เมียผูกรัดรึง ให้เปนจึ่งม่ามสาย รายรอบเอาจงหมั้นจงเอาชั้นเปนกล กลให้เขาลอบล้น ปล้นบ้านถิ่นเถื่อนไปมา ระวาเพศแทบเวียง กลศึกอันนี้ชื่อว่าเรียงหลักยืน ฯ

๒๑
๏ กลชื่อว่าบื่นพระราม ว่าอย่ามีความโกรธขึ้ง ทรอึงใจหนักภุกสำแดงศึกใหญ่มา พาธาจงคอยพั่ง ให้ระวังถอยแกล้ว แม่นอย่าแอ่วแวนไว้ ได้แล้วกลับคืนรอด ริรอบปลอดมีไชย หวั่นไหวใจศัตรูดูสนั่นใจเศร้า ให้พระยศเจ้ารุ่งเรือง เลื่องฦๅเดชหาญห้าว ทุกทั่วท้าวเกรงขาม ชื่อบื่นพระรามสำเรทธิ์ ญี่สิบเบ็ดกลณรงค์ ด้วยประสงค์ดั่งนี้ ฯ

๏ ผิขุนพลรู้นำพลพยุห หมู่จตุรงค์เสนา อย่าได้คลาได้คลาดฉลาดในที่ทาง กลางกันดารรายเรียง สเบียงพลช้างม้า ทวยโยธากล้าหาญ หาเทศการวารอันดี ฤกษนาทีจงชอบ กอบด้วยจักรลักขณาเพลาฤกษยามไชย อาไศรยโหรเปนตา ลิลาให้ชอบนาค ภาคย์เมืองอันจักจร ในที่ดอนที่ราบ ฉลาบหลุ้มบ่าเขา เทาเหวห้วยบึงบาง ทางที่จะข้ามน้ำ เข้าถ้ำเข้าบ่าหนาม รำรามรอบเรียงตัว พึงเกรงกลัวประหยัดระมัดอย่าอุเบกษา จะพรรณาไพรรังชี้ ที่บ่าดงพงชัฎ ชอบช้างตัดไปก่อนผ่อนคนตามรอยคช จึ่งเอารถไปถัด จึ่งเดิรอัศวหลังมา ทางหญ้าบ่าปลงหาบ เปนทุ่งราบมิรก พึงยกม้าไปก่อน ผ่อนพลตามเลี้ยวลด เอารถไปหลังพล ฯ

๏ ผิคนไล่ขึ้นเขา เทาเห็นทางคับแคบ เอาคนแนบขึ้นก่อน บีนชง่อนสองข้าง พลดาบด้างไปสุด พลอาวุธไปหลัง ฯ

๏ ผิทางสพังเข้าถ้ำ ทางเหวน้ำธารไหล เอาพลไปสองข้าง เอาช้างรถไปถัด จึ่งเอาอัศวไปตาม ผิทางหนามหนาชัฎ เอาช้างตัดไปน่า เอาม้ารถไปตาม แล้วคนหามคนหาบ พลดาบดั้งไปสุด พลอาวุธไปหลัง ผิจะหวังเข้าบีนปล้น รุกรั้นเอาเมืองไซ้ ไว้ช้างม้าแต่ไกล เอาคนไปทำงาน แต่งการกันบีนไฟ ค่อยขยดไปจงหมั้น กันรี้พลเสนี อย่าให้มีบาดเจบ บเหน็บเหนื่อยป่วยงานการ สงวนพลทหารจงนัก อย่าให้พักให้ไภย เอาม้าไล่กระเวนนอกจงรอบ ขอบชนบทล่วงลาด อย่าได้คลาดได้คลา เอาอาหารจงได้ มาแจกไพร่พลทหาร ผู้จะทำการปล้นเมือง ครั้นการเปลืองเสรจสรัพ เชาเมืองกลับสองใจ สเทือนไหวตรนก ยกเกลื่อนเข้าประชิด ติดเอาเมืองจงได้ แล้วไส่ไคล้ชวนเจรจา ดุจกรุณาชวนชนิท ปลิดตีนปูให้เปลือง ที่ไหนเคืองเร่งถ่าย บ่ายให้เอาครัวออก ครั้นถึงนอกไล่เอา ทำให้เหงาดั่งนั้น โดยเบื้องบั้นบั่ญญา นานาเนกภิปราย ให้พรรณรายเรืองยศ ฯ

๏ ผิขุนพลรู้โอบอ้อม พลทหารพร้อมชอบบ้อง พาที่พร้องปราไศรย ใครมีไชยชอบเลี้ยง บำเหน็ดเพียงภอมัน ครั้นเกียจกลฤๅคลา ขุนพลแต่งจงกล้า ทั้งพลคชาสาร สำเหนียกชาญชนสู้ รอบรู้แล่นไวว่องเชิงม้าคล่องเรววรวด กลการกวดลวงพ่อ ไพร่พลภอใจไป สอนสั่งได้จำคำ ผู้แกล้วยำเปนทหาร รอบรู้การในกล ขุนพลรู้ไถ่ถาม ชั้นเชิงความฉันใด ขุนพลให้พึงฉลาด ถอยความอาจเลงเหน เงื่อนแง่เปน

ที่ถาม แม่นหมายความคุณโทษ เลงเหนโหดดีร้าย รู้อุบายปกป้องพล กลตั้งลวงทำฉันใด สิบสองในพยูห ตั้งโดยหมู่โดยนาม ญี่สิบเบ็ดตาม แต่งสู้ ดูช้างม้ารี้พล งาเปนกลเปนเล่ห์ อุปเทสิบแปดประการ ขุนพลชาญเร่งรู้ ฯ

๏ พลผู้ครัวตามสงเข้า ทหารเล่าคิดฉันใด พลครัวลูกหาบไป อาวุธใส่เครื่องคง อย่าหลงพึ่งตักเตือน อย่าเพื่อนผู้อยู่ผู้ไป ปลงลงในท่าควรที่ บอกคดีโดยควร จงอย่าลวนทำตาม ฯ

๏ ขอถามโดยอัทยา แกว่นอาษาฉันใด ข้าพเจ้าใจแกว่นแกล้ว ไปบแผ้วกลครู รู้แต่งเชิงลวงพ่อ ตำต่อตั้งหลีกหลบ เล่ห์กลทบเจรจา สำเหนียกกล้าชาญชน ทั้งกลพ่อลวงไล่ เล่ห์เลี้ยวให้หลงกล ฯ

๏ นายกพลอาษา จวางม้าฉันใด ขุนม้าไวยลุกนั่ง ขึ้นลงตั้งฉับไว้ ถือปืนไฟธนู หอกดาบตรูทวนแทบ แนบแนมทั้งเปนกล คับแคบคลต้านต่อ เชีงไล่พ่อเชีงหนี บ้างทำทีให้ฉงน ฯ

๏ ขุนพลกุมขอหมั้นฉันใด ขุนช้างไวยลุกนั่ง หมอควานตั้งขับแล่น ขับชนแกว่นกล้าสู้ ย้ายหลีกดูเชิงกลัว เปนกลเล่ห์ยั่วเย้ากลบเข้าเกลียดกล ที่เทียบชนเพื่อนนั้ รู้ที่ศึกพ่อขวาง ล้อมตีนช้างฉันใด พลหาญไกลล้อมคช รู้กำหนดที่อยู่ ยืนช้างดูใกล้ไกล เชีงชายในเล่ห์กล ถดถอยปนพ่อศึก ปลึกที่ท่าทางไว้ ชั่วช้างสารหนึ่งได้ ที่แล้วโจมผจญ ฯ

๏ พลล้อมอัศวฉันใด พลไกรล้อมเชิงมา แล่นไคลคลาเชิงชิด ให้ตามติดไต่เต้า เชิงม้าเท้าจะพลำ พลาดเชิงผิดทำบ่าย พลหาญผ่ายล้อมม้า เข้ารบร้าช่วยรณ จงเปนกลเชิงชาย ฯ

๏ หัวน่านายยืนยัน แกว่งเกาทันฉันใด หัวน่าใช้ยิ่งขยัน แกว่งเกาทันพาดศร ทรงปืนกรผื่นผก ย้ายยกกลผ่อนผัน เปนกลกันย่อมกล เพื่อรานรณเรววรวด ยอดยิ่งบหย่อนใจฯ

๏ น่าไม้ยั้งยืนไฉน น่าไม้ขึ้นน่าต่อ ต้านปืนรอยืนรับ กลปืนสรัพที่รู้ เปนกลดูยอมกล หลบหลีกซนแนบไม้ ชิดช่องไซ้ส่องจู่ รู้พ่อด้วยศรศิลปฯ

๏ ธนูก่งน่าวพาด สายศรสาตรฉันใด ธนูไว้ก่งสาย น้าวพาดกรายศรสิทธิ์ ลูกยาพิศม์ผลาญแผลง ดูขันแขงเรววรวด เปนกลยวดเปลื้องไปล่ ว่องแว่นไว้เชิงสู้ รอบรู้ต่อเชิงกลฯ

๏ เสโลหดาบฉันใด โลหดาบไประยะ ย่างจังหวะเรียงราย รู้ที่ย้ายที่ยก ไว้น่าอกผกผาย พ่อลวงกรายกล่าวแถลง เชิงชายแย้งกลยุทธยั้งนั่งซุดแชงเชิง ให้ละเลิงถะลวงพ้นฯ

๏ เขนทองป้องปกไฉน เขนทองใช้ป้องตน เผยพ่อชนตั้งสู้เร่งเรียนรู้จงแหลม รู้ภุกแกมซ้อนกล รู้ยิ่งคนมีไชยฯ

๏ ปืนไฟกลรู้ลอด สอดปืนยิงฉันใด ปืนไฟตั้งเปนหมู่ วางตับคู่แถวถัด เสโล่หขนัดเล่าทวน เดิรเปนกระบวนแล่นสู้ เปนคนรู้คงเรียนจำเนียรราชศึกสอน ไว้เบียดบ่อนศัตรู ข้าศึกสู้เสียไชย ผ่ายเราได้ชำนะฯ

๏ ตะปูตรึงค่ายแบ่งปั้น ไพร่พลขันธ์ฉันใด สำหรับไปค่ายหมั้นตรึงค่ายกันไพรี ไชยภูมมีเบื้องน่า ตั้งแต่รบข้าศึก อย่าเบาตรึกตรองการปีกกาซ้ายขวา แว่นไว้ถ้าฉันได้ ซ้ายขวาไว้ให้แว่น แกว่นการแล่นเคหา

ดูเยี่ยงกาโบยบิน ฉาบเฉี่ยวฉินฉกพา เรววรวดหาแต่ได้ กองร้อยไซ้เหมือนกัน พ่อลวงผันซ้ายขวา พลยกมาแต่งสู้ กลย่อมกลรอบรู้ เล่ห์เลี้ยวหลายกล ฯ

๏ หัวน่ารบฉันใด หัวหน้าใช้ยืนแนม รบต่อแหลมแล่นหล้า ม้ารบม้าผันฉงน ให้เปนกลผกผ่าน หาญต่อหาญยืนแย้ง พ่อลวงล้วนกลแส้ง ยั่วเย้าเชิงไชย ฯ

๏ ทหารม้าขึ้นม้าไวแว่น เคล้าทวนแกว่นฉันใด เปนกลในกลางณรงค์ รำทวนวิ่งสู้ กลหางดูลวงพ่อ ดีต้านต่อดีกล รู้ยิ่งคนมีไชย ฯ

๏ พลชำนาญฆ้อง ลั่นทำนองฉันใด พลฆ้องไชยจงรู้ อำมฤตยูทิศใด ราหูไซ้จรประจัก จงบ่ายภักผันหนี ได้ฤกษดีลั่นฆ้อง พลโห่ร้องเอาไชย ยกพลไปชำนะ เปนตระบะสงคราม สงเขปความผึกสอนพลนิกรช้างม้า บริบูรรณทั่วถ้วนน่า อ่านแล้วจงจำ ฯ(๑)

๒๘ ๏ ผี้วันอาทิตย

นาครมีฤทธ	ยามชันนั้นมา
ครั้นเข้ายามเสาร	สี่ยามไตรตรา
ถึงยามสุริยา	ย่อมยามยายี

(๑) ในการพิมพ์ครั้งที่ ๑ ถึงครั้งที่ ๕ ได้พิมพ์เพียงตอนนี้ ตั้งแต่นี้ต่อไปพร้อมทั้งภาพที่ตีพิมพ์ คัดจากต้นฉบับสมุดไทยซึ่งมีอยู่ในหอสมุดแห่งชาติ

◎ วันจันทจันโท

ถึงยามสุริโย	นาคอรฤทธี
เข้ายามศุกระ	เท้าค่ำแสงศรี
เข้ายามยายี	มีเดชเจษฎา

◎ อังคารภูมะ

ถึงยามศุกระ	นาคอรฤทธา
ครั้นเข้ายามพุทธ	ถึงยามภูมมา
ห้ายามยาตรา	ยายีมีไชย

◎ วันพุทธพุทโธ

สิ้นยามเสาโร	นาคอรเลิศไกร
เข้ายามพระหัษบดี	ห้ายามลงไป
สิ้นแสงสุริใส	ยายีฤทธี

◎ วันครูชีวะ

ถึงยามสุริชะ	ย่อมยามยายี
ศุกรพุทธะ	จันเทาเสารี
พระหัศบดี	นาคอรมหิมา

◎ วันศุกศุกระ

ถึงยามเสาระ	– – – –
– – – –	– – – –
– – – –	ยายีเจษฎา

◎ ครั้นเข้ายามครู

– – – –	นาคอรฤทธา
– – – –	สี่ยามลงมา
– – – –	สิ้นสุริโยไท

◎ วันเสารเสาระ

ถึงยามศุกระ	ยายีมีไชย
ครั้นเข้ายามพุทธ	สามยามลงไป
นาคอรเลิศไกร	เท้าถึงสนทยา

◎ รวีชิโว

ศะศิศุกโกร	นาคอรฤทธา
ครั้นเข้าภูมโม	สี่ยามลงมา
สิ้นแสงสุริยา	ยายีใสศรี

◎ สะสิศุกโกร

ถึงยามพุทธโธ	นาคอรฤทธี
เข้ายามระวี	ย่อมยามยายี
สิ้นยามราตรี	ถึงยามสุริยใส

◎ อังคารภูมโม

ถึงยามเสาโร	นาคอรมีไชย
ครั้นเข้ายามพุทธ	หกยามลงไป
ยายีเลิศไกร	มีฤทธเจษฎา

๏ วันพุทธพุทโธ

นาคอรมหีโม เข้ายามชีวา
ถึงยามพุทธะ เท้าถึงสุริยา
จำเริญเดชา กำลังยายี

๏ พระหัศชีโว

ถึงยามภูมโม นาคอรฤทธี
เข้ายามเสาระ ย่ำค่ำราตรี
ยายีใสศรี สิ้นยามชีโว

๏ วันศุกรศุกระ

สิ้นยามเสาระ นาคอรเดโช
ครั้นเข้ายามพุทธ ถึงยามศุกโกร
ยายีอิทโธ ยายีไชยมี

๏ วันเสารเสาโร

สิ้นยามอินโท นาคอรฤทธี
เข้ายามศุกระโกร — — — —
ยายีใสศรี สิ้นราตรีแล ฯะ

๏ กลางวัน

ยามหนึ่งราหูอยู่หอรดี สองยามอยู่อุดร
สามยามอยู่อาคเน สี่ยามอยู่บั้จจิม ฯ

◎ กลางคืน

ยามหนึ่งอยู่อิสาร สองยามอยู่ทักษิน
สามยามอยู่ภายับ สี่ยามอยู่บูรรพ ฯะ

◎ សត្រូខេយ្យំ ខយ្យក្រុឃររ
តំរភាសិ ฯ เล่นไชยภูมิแล ฯ

◎[๒๘] บี่ชวดนามครุทธ

แกล้วกลางรณยุทธ เปนจอมโยธา
มแมบี่กซ้าย บี่ขาลบี่กขวา
บี่กุญชันษา ให้นำพลจร

◎ ฉลูพยักฆนาม

ธิบดีสงคราม องอาจสังหอร
รกาทักสิน มเสงอุดร
นำหน้านิกร มแมฤทธิไกร

◎ ขาลได้สิงหนาม

ศัตรูเขดขาม จินดาดุจใจ
มแมบี่กขวา ชวดซ้ายชิงไชย
นำหน้าคลาไคล มเสงชันษา

๏ ผู้จอมสงคราม

ได้สุนักขนาม บีเถาะเจษฎา
มเมียบึกซ้าย มโรงบึกขวา
นำพลยาตรา บีจอบวร

๏ นายกโยธา

มโรงชันษา มุสิกะนามกร
มแมทักษิณ ชวดอยู่อุดร
ผู้นำพลจร บีกุญฤทธา

๏ มเสงอัชนาม

นายกสงคราม บีกขวาระกา
มแมบีกซ้าย เรืองฤทธเจษฎา
บีขาลมหึมา นำหน้าพลผลาญ

๏ มเมียนาคนาม

ธิบดีสงคราม บีกซ้ายบีขาล
บีกุญบีกขวา แกล้วกล้าไชยชาญ
บีชวดห้าวหาร ข่มข้านาคอร

๏ มแมนามครุทธ

เปนจอมพลยุทธ ครุทธพลจรัลจร
มเมียบีกซ้าย ฝ่ายทิศอุดร
มโรงสังหร นำหน้าสังหาร

◎ ปี่วอกเลิศลักษ

จงได้นามพยัก จักมีไชยชาญ
มเมียปี่กซ้าย ขวาเอาปี่ขาล
รกาผาดผลาญ นำหน้าโยธา

◎ รกาองอาจ

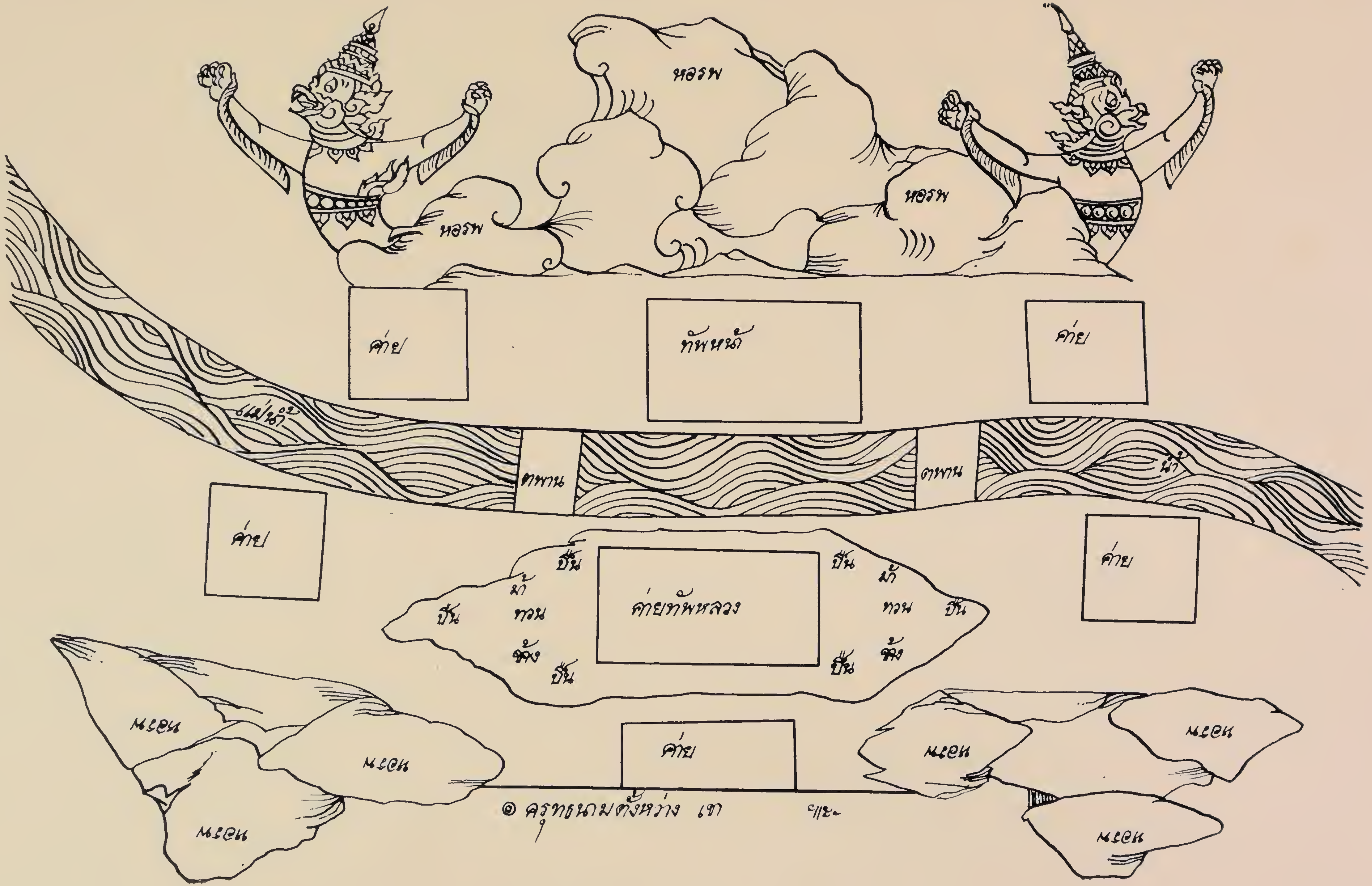
ได้นามสีหราช เดชเจษฎา
มแมปี่กซ้าย ฉลูปี่กขวา
นำพลยาตรา มเมียแรกการ

◎ ปี่จออธิบดี

สุนักนามมี เดชะแสนศาล
ปี่เถาะปี่กขวา ฉลูซ้ายพลหาร
ปี่วอกไชยชาญ นำหน้าชิงไชย

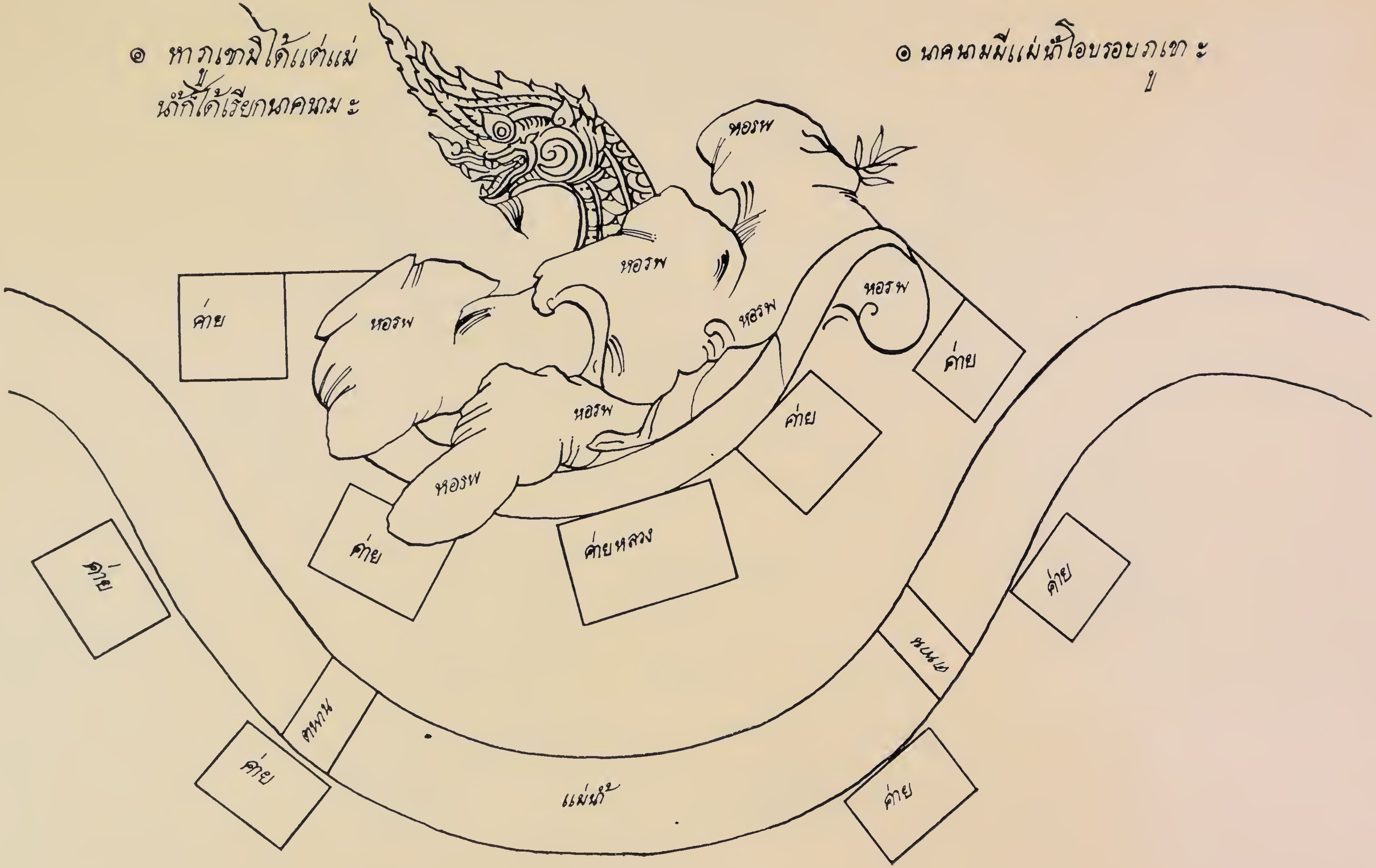
◎ กุญมุสิกนาม

ผู้แกล้วสงคราม สัตรูหวาดไหว
มแมปี่กขวา วอกซ้ายฤทธิไกร
นำหน้าพยู่หไคล มโรงมหึมา ฯะ

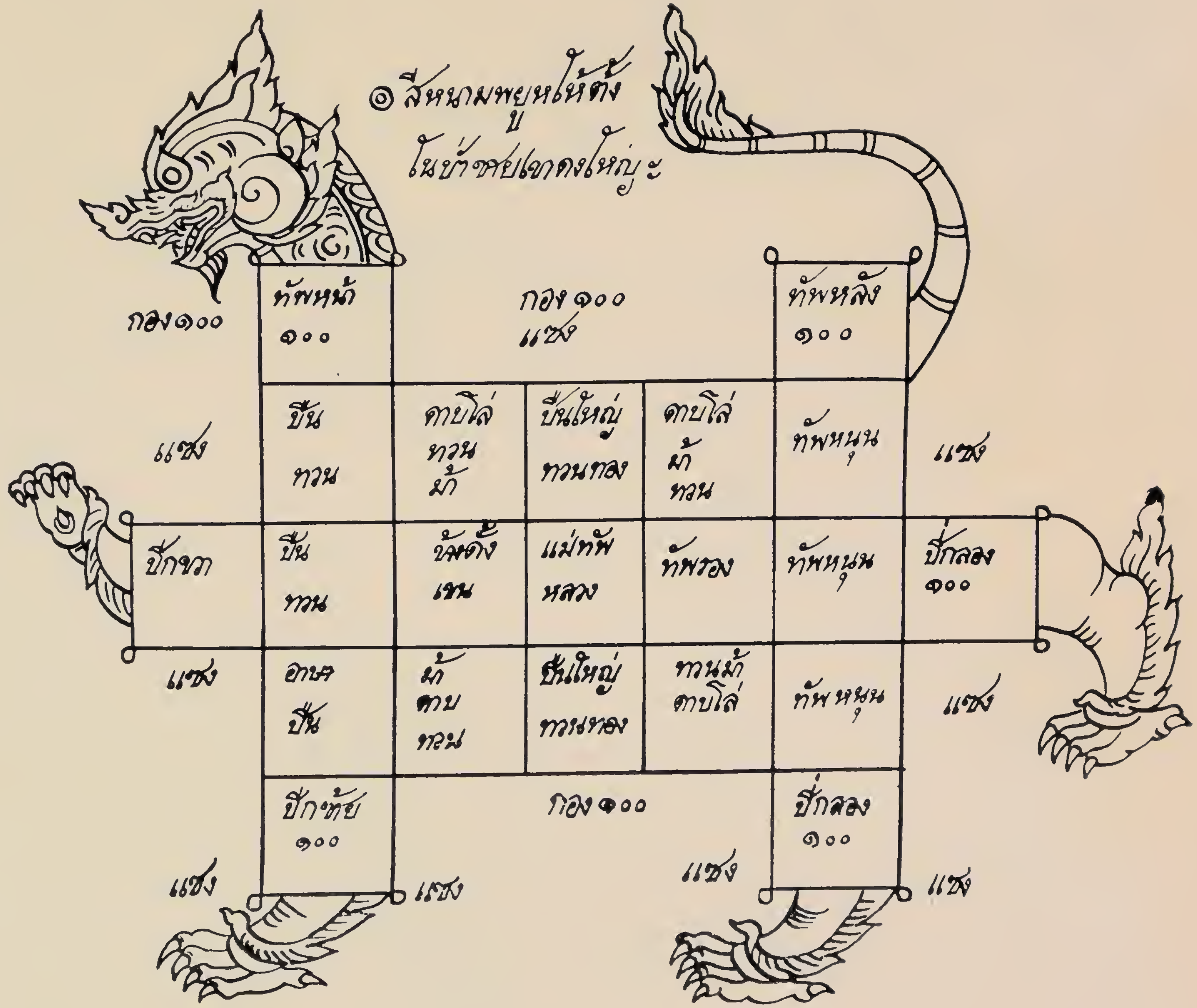

หอรพ
หอรพ
หอรพ
ค่าย
ทัพหน้า
ค่าย
แม่น้ำ
ตะพาน
ตะพาน
น้ำ
ค่าย
ค่าย
ค่ายทัพหลวง
ปืน
ม้า
ทวน
ช้าง
ปืน
ปืน
ปืน
ม้า
ทวน
ปืน
ช้าง
ปืน
ค่าย
หอรพ
หอรพ
หอรพ
หอรพ
หอรพ
หอรพ
๏ ครุฑนามตั้งหว่าง เขา ฯ๛

๏ หาภูเขามิได้แต่แม่
น้ำก็ได้เรียกนาคนาม ะ

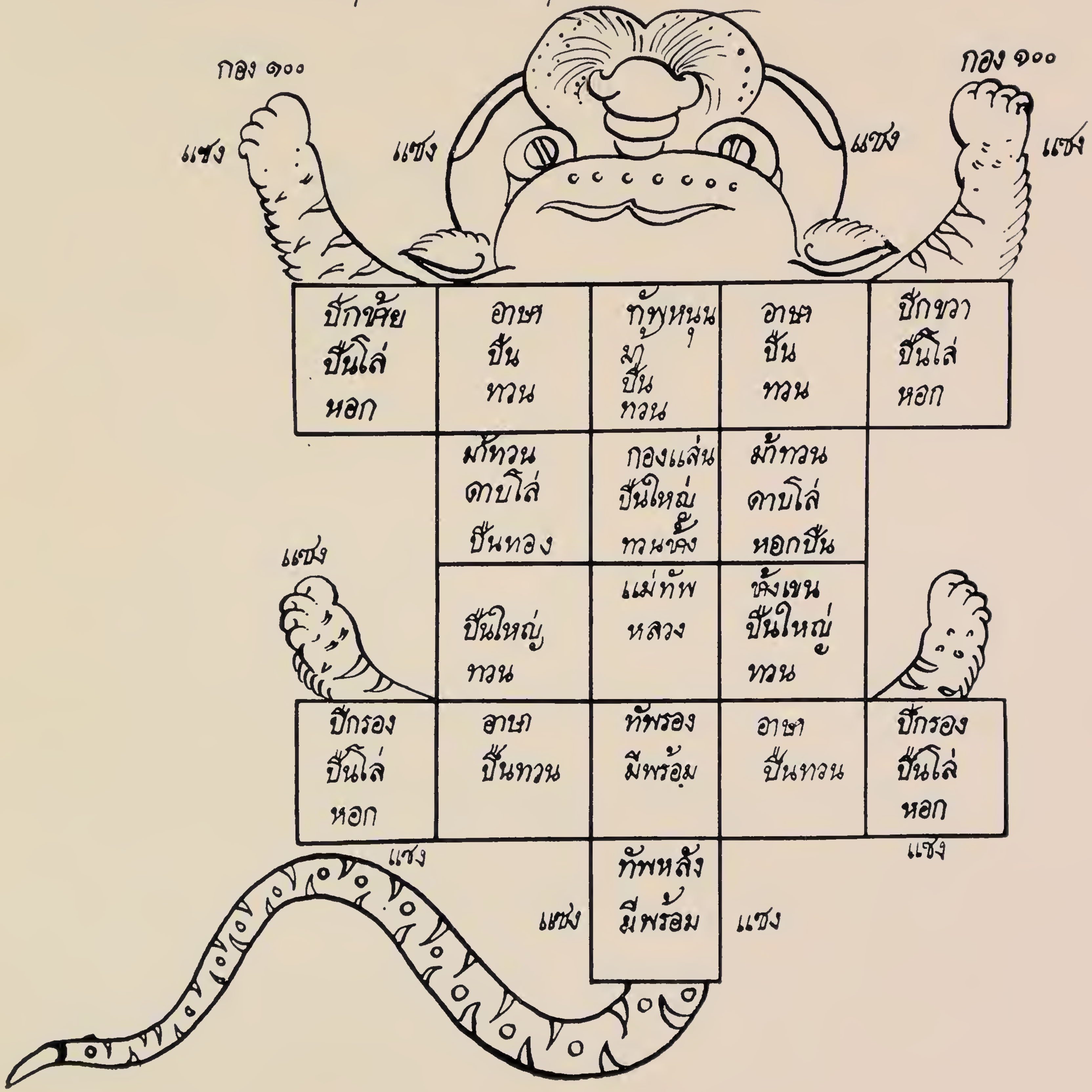
๏ นาคนามมีแม่น้ำโอบรอบภูเขา ะ

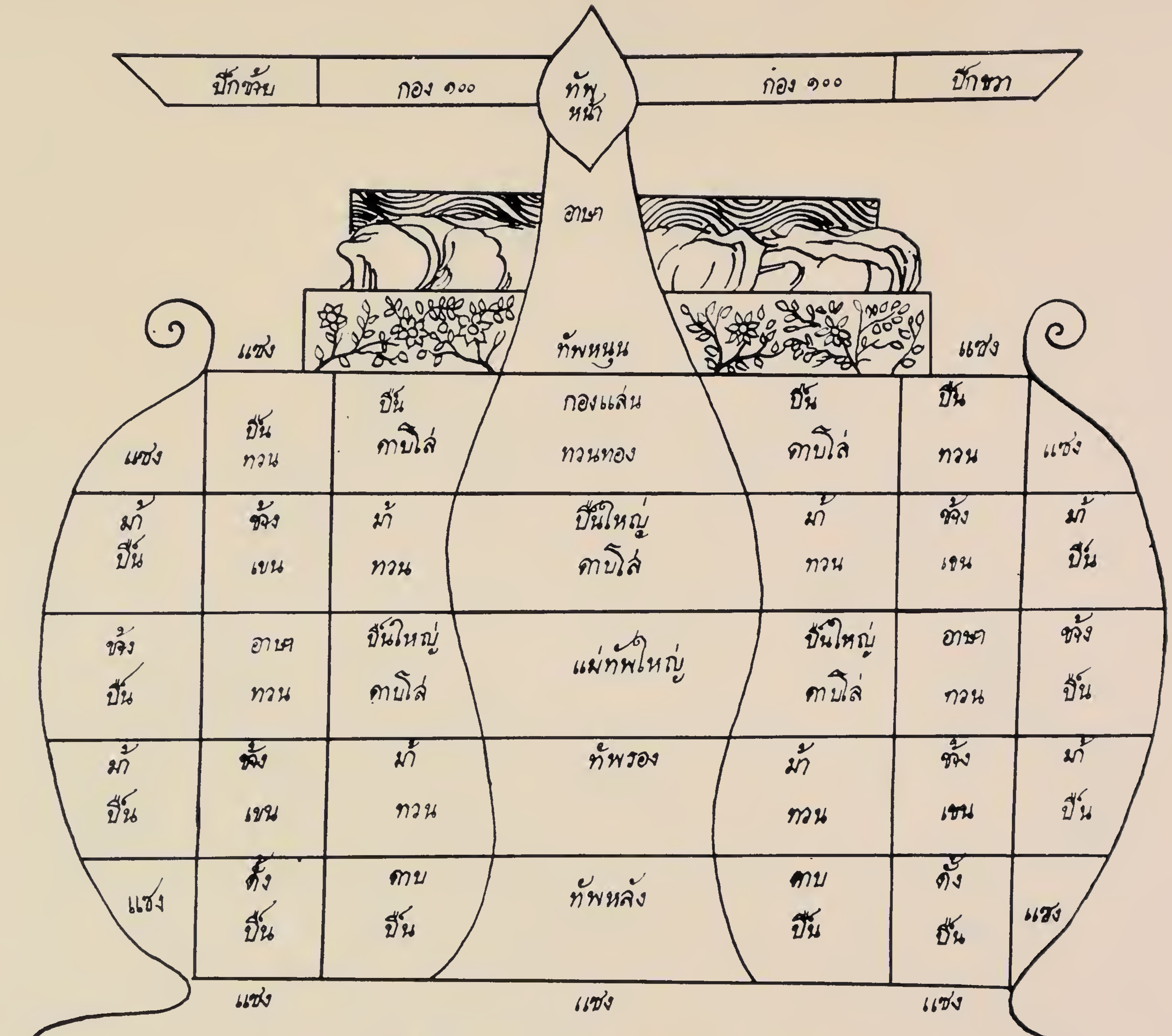

๏ สีหนามพยูหให้ตั้ง
ในป่าชายเขาดงใหญ่ะ

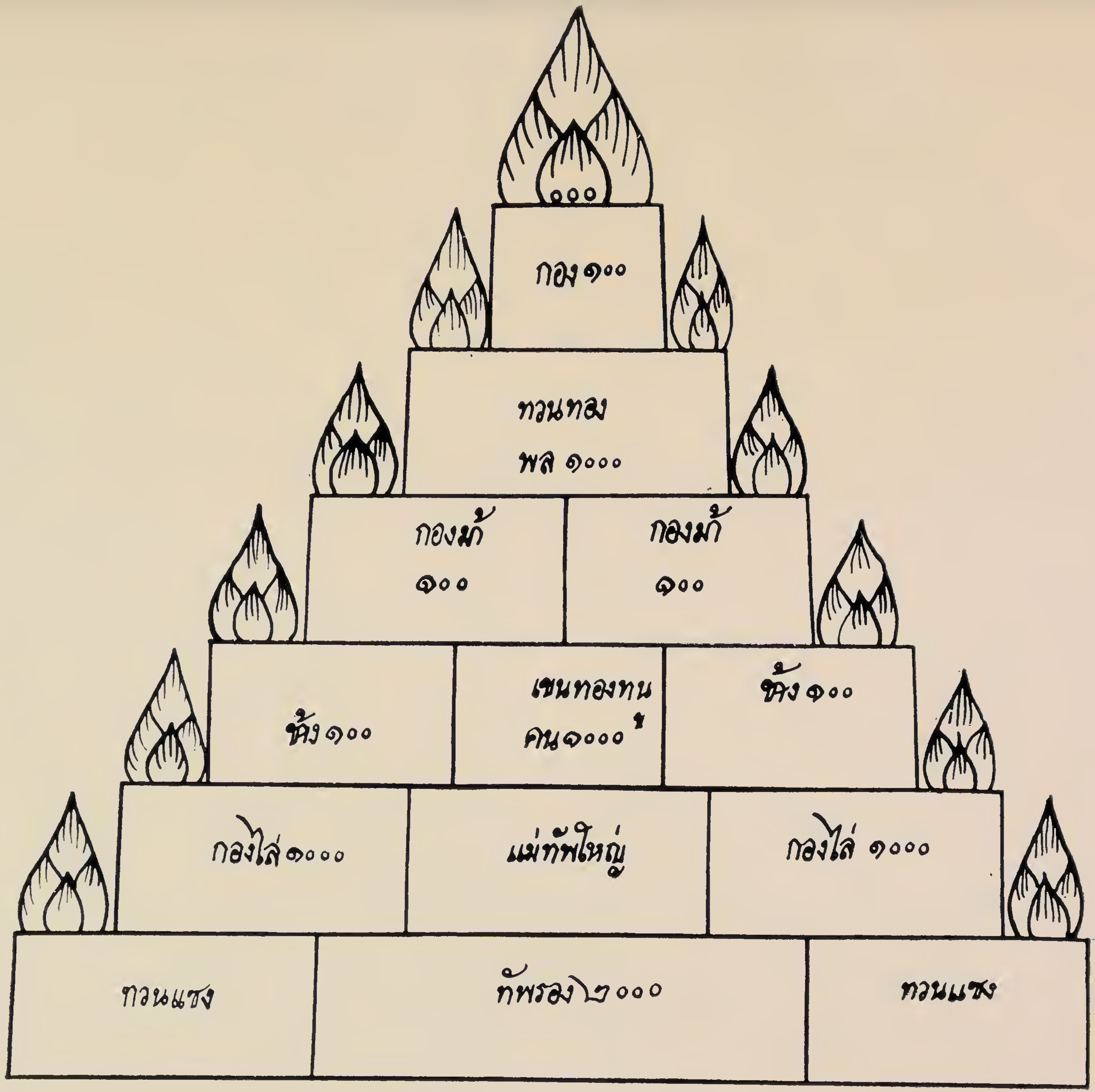

๏ พยัฆนาคพยุห ตั้งชายป่าริมทุ่ง   เดินทัพก็ได้ ฯะ๙

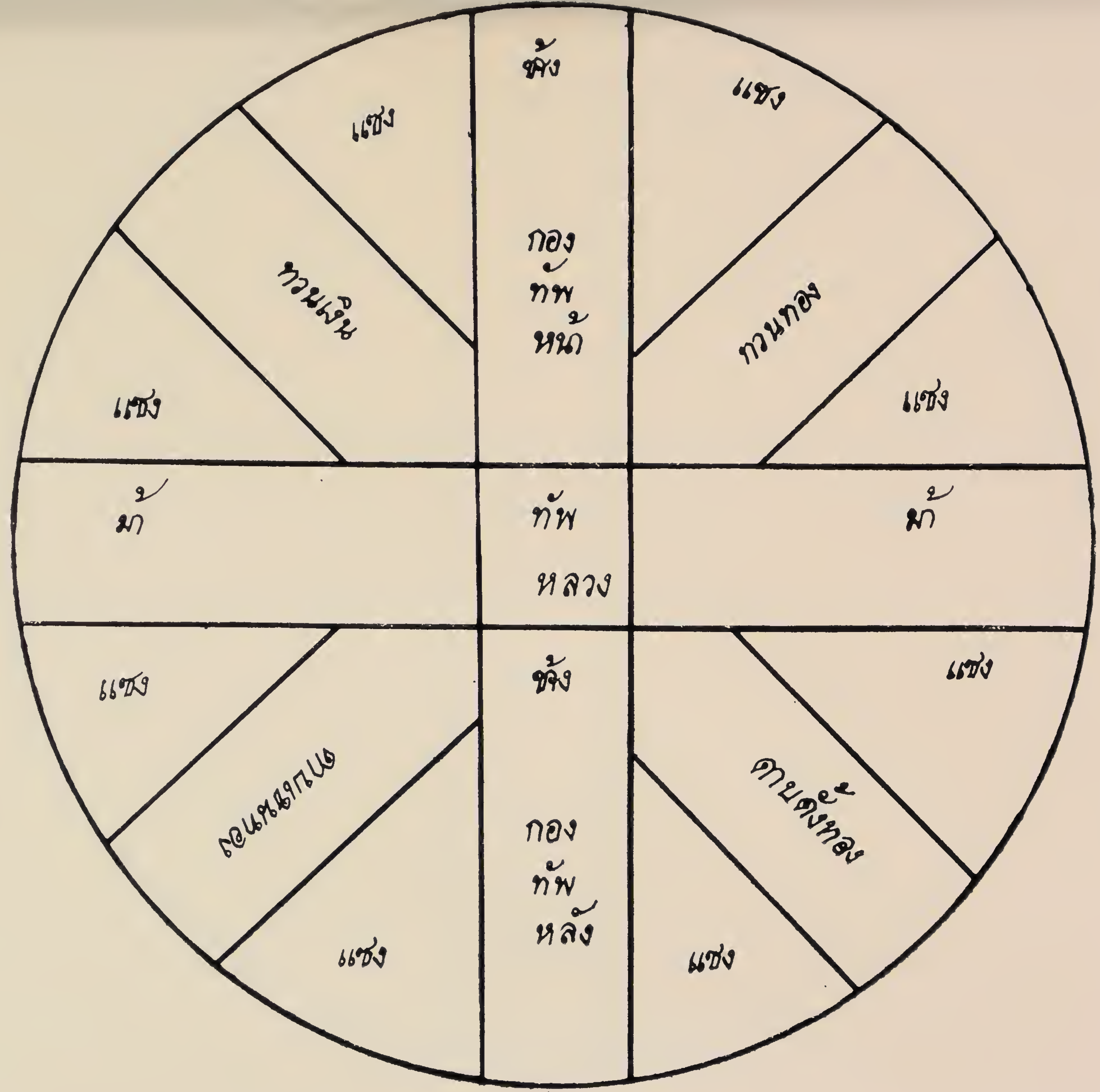

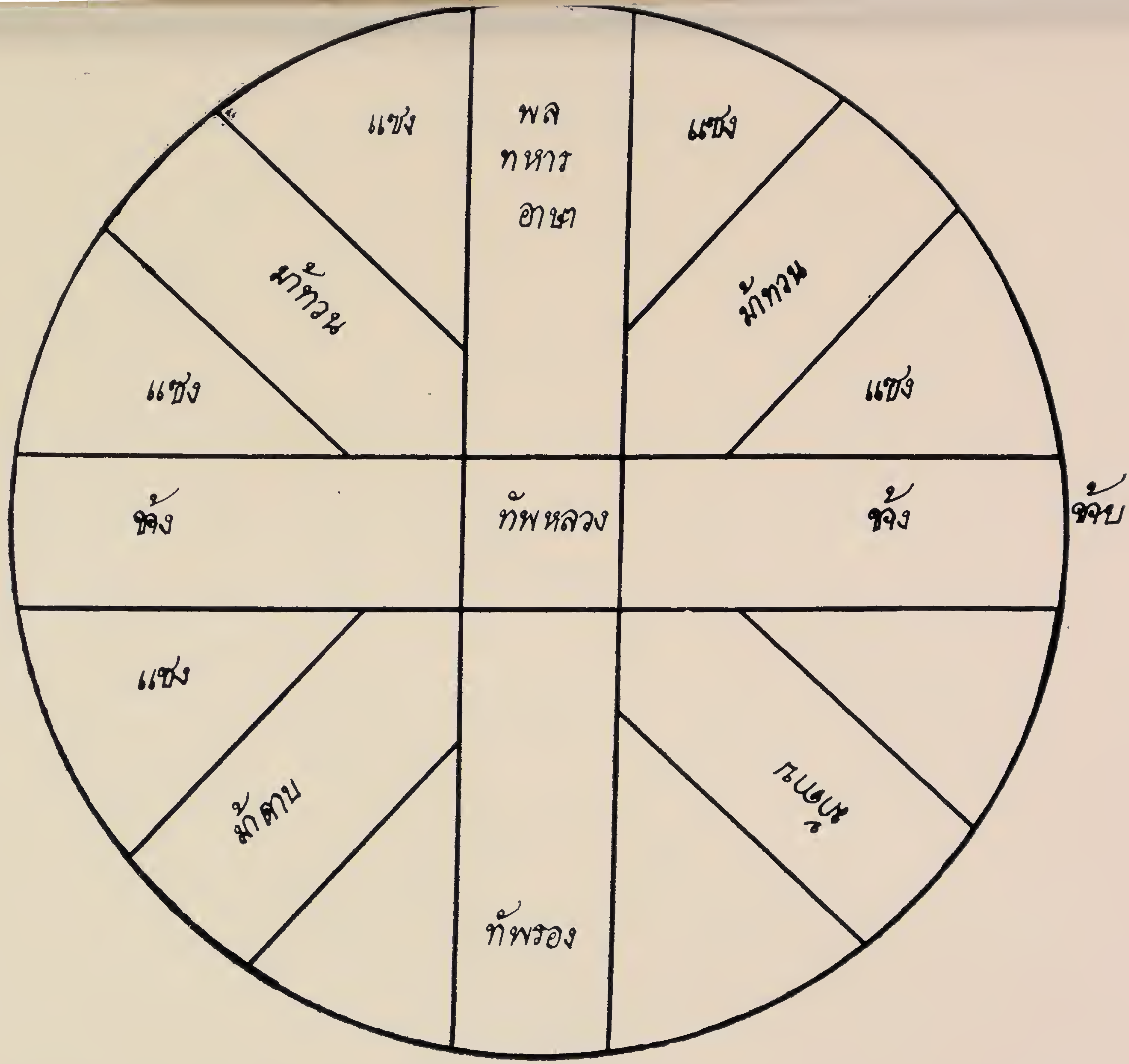
๑ เอกะสตพยุหตั้งในชวากทุ่งริมน้ำ เดินทัพข้ามแม่น้ำแลภูเขา ฯะ

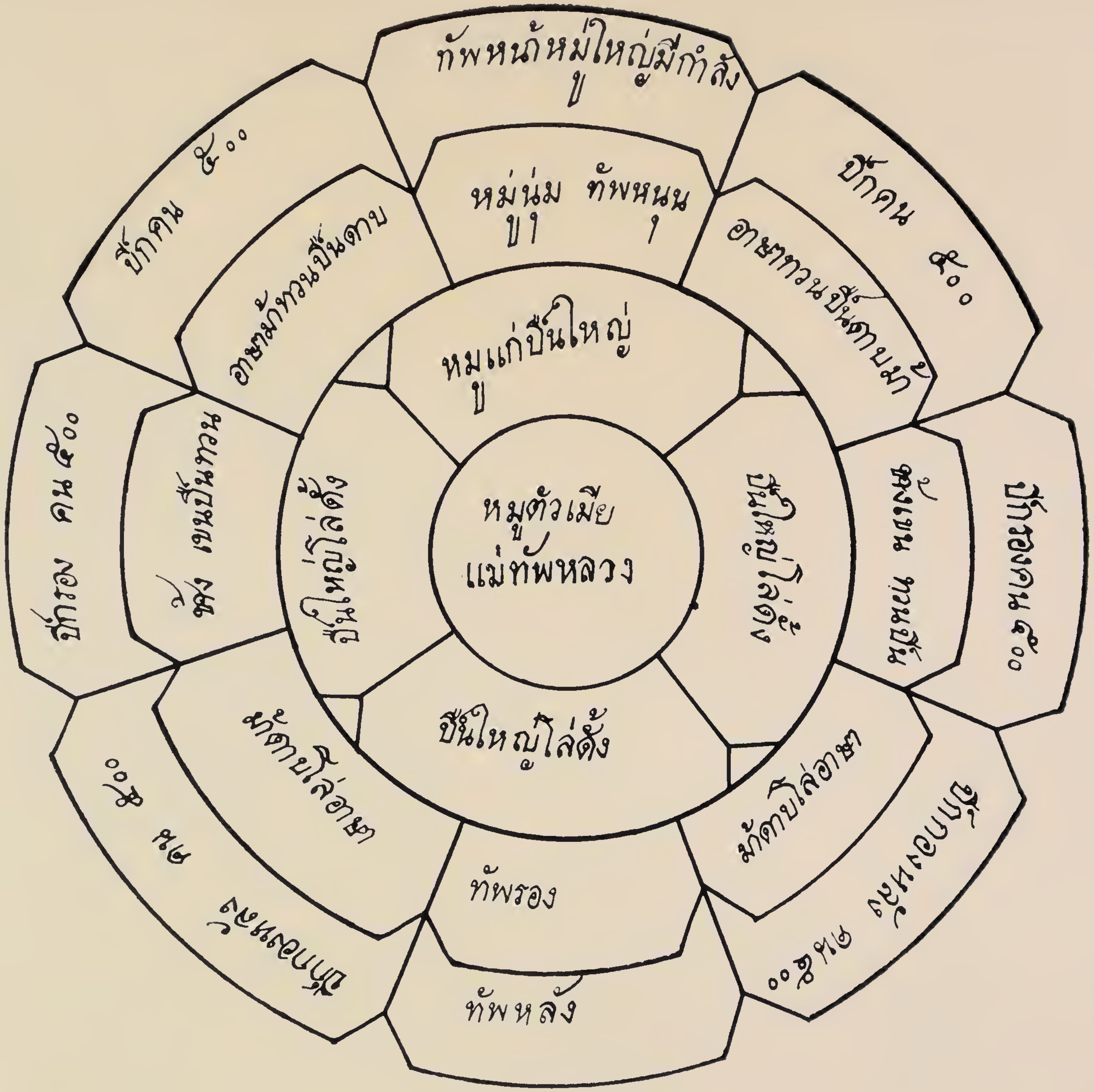
๑ ปทุมพยุหให้ตั้งกลางทุ่ง ยกเดินก็ได้ที่ตั้งค่ายได้ ฯ

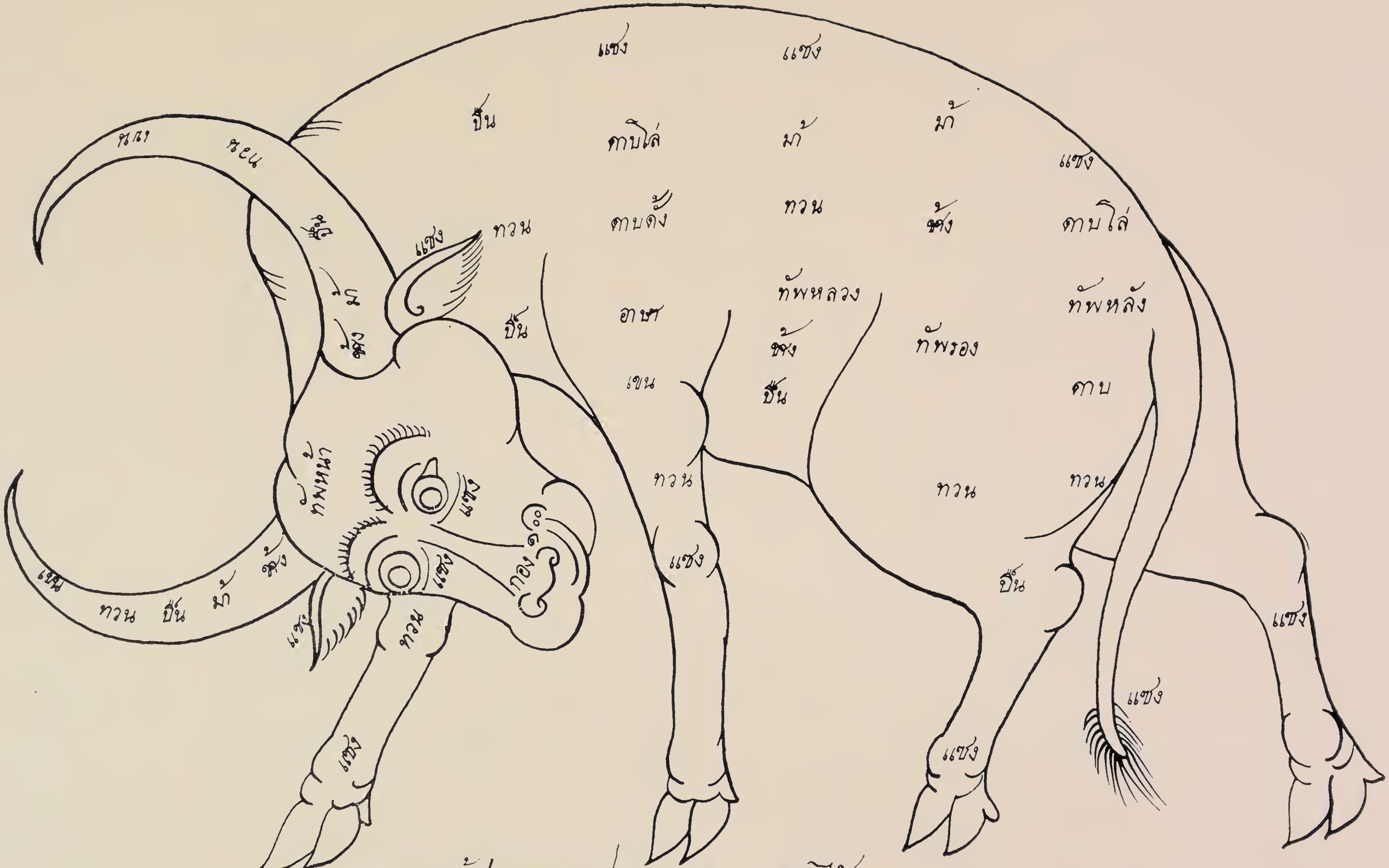
๑ จักรพยุหให้ตั้งบลจอมเทาที่ขัน ฯะ

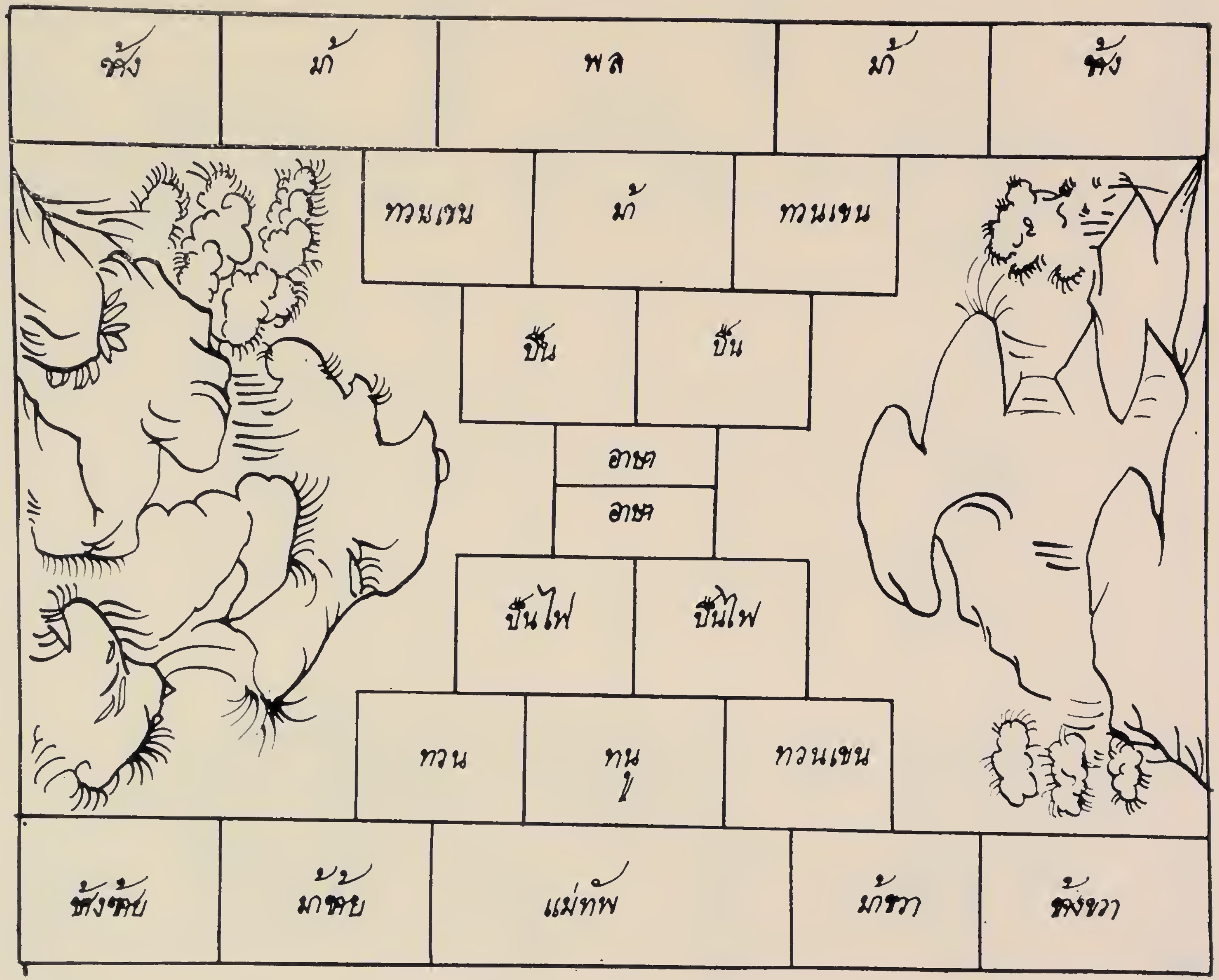
๑ ชื่อกจันทรพยุห ให้ตั้งที่เทแลกลางทุ่ง ฯะ

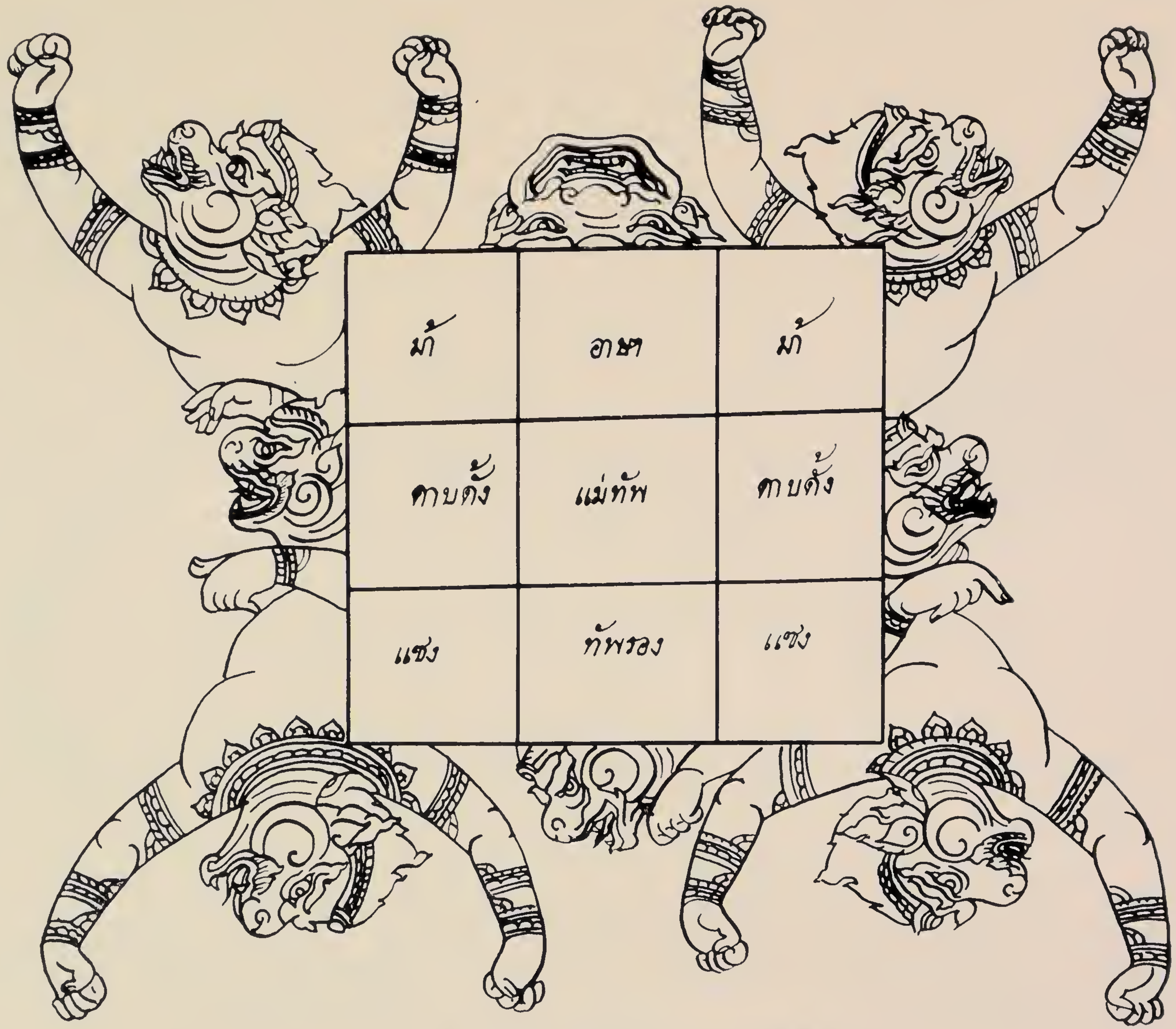
๑ คณสตะกะพยุหให้ตั้งในป่าแลกลางทุ่งบลเขาที่ดอน เดิรทัพก็ได้ ฯะ

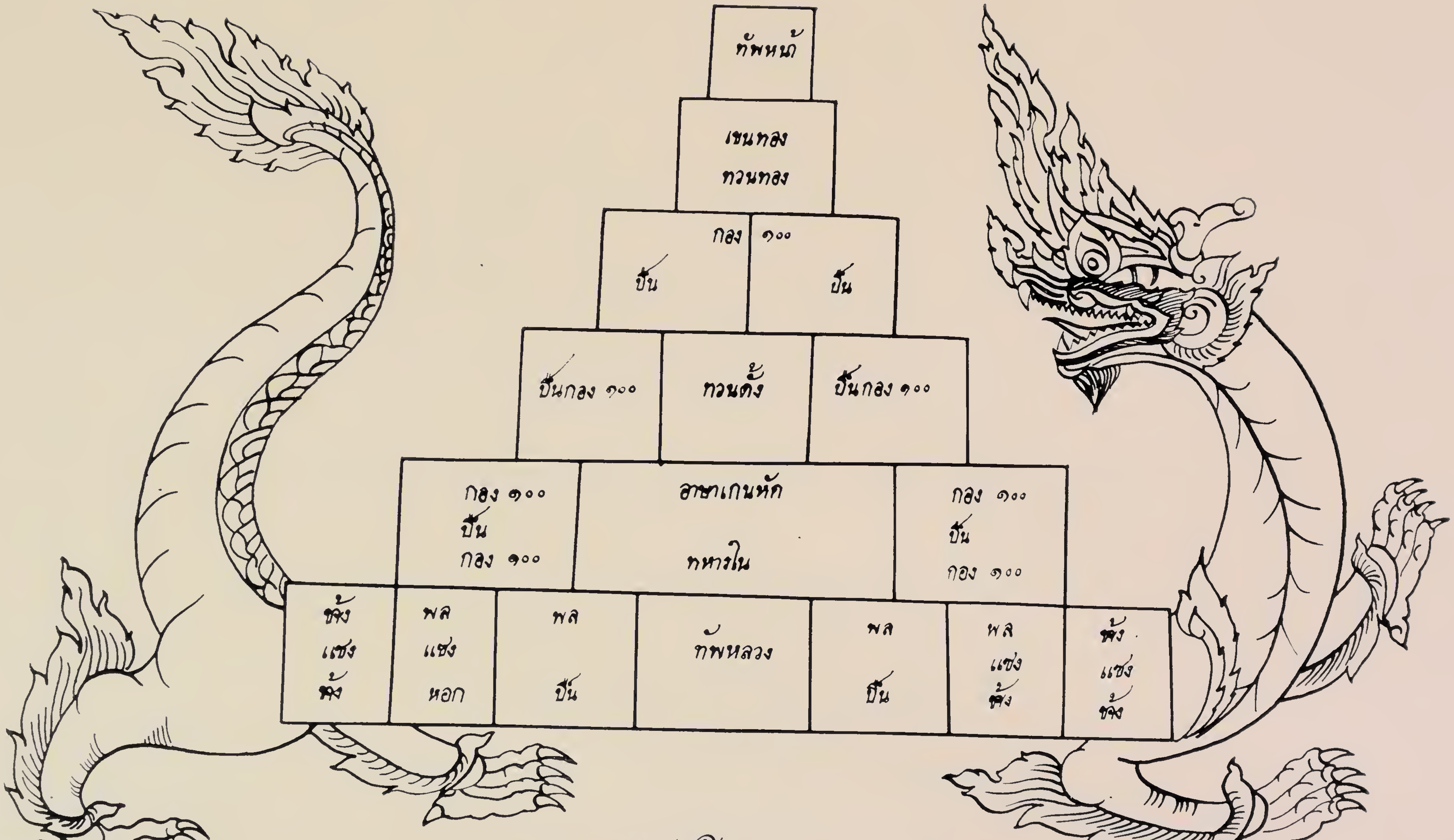
๑ มหิงษพยุหตั้งที่ลุ่มวางพลเปนวงเทกรปีอจยกเดินก็ได้ ฯะ

๑ อันตะกฎพยุหเดิรทัพไปกลางเขาช่องแคบ ให้ตั้งทัพขยายดังนี้ไปเกิด ฯล ฯ

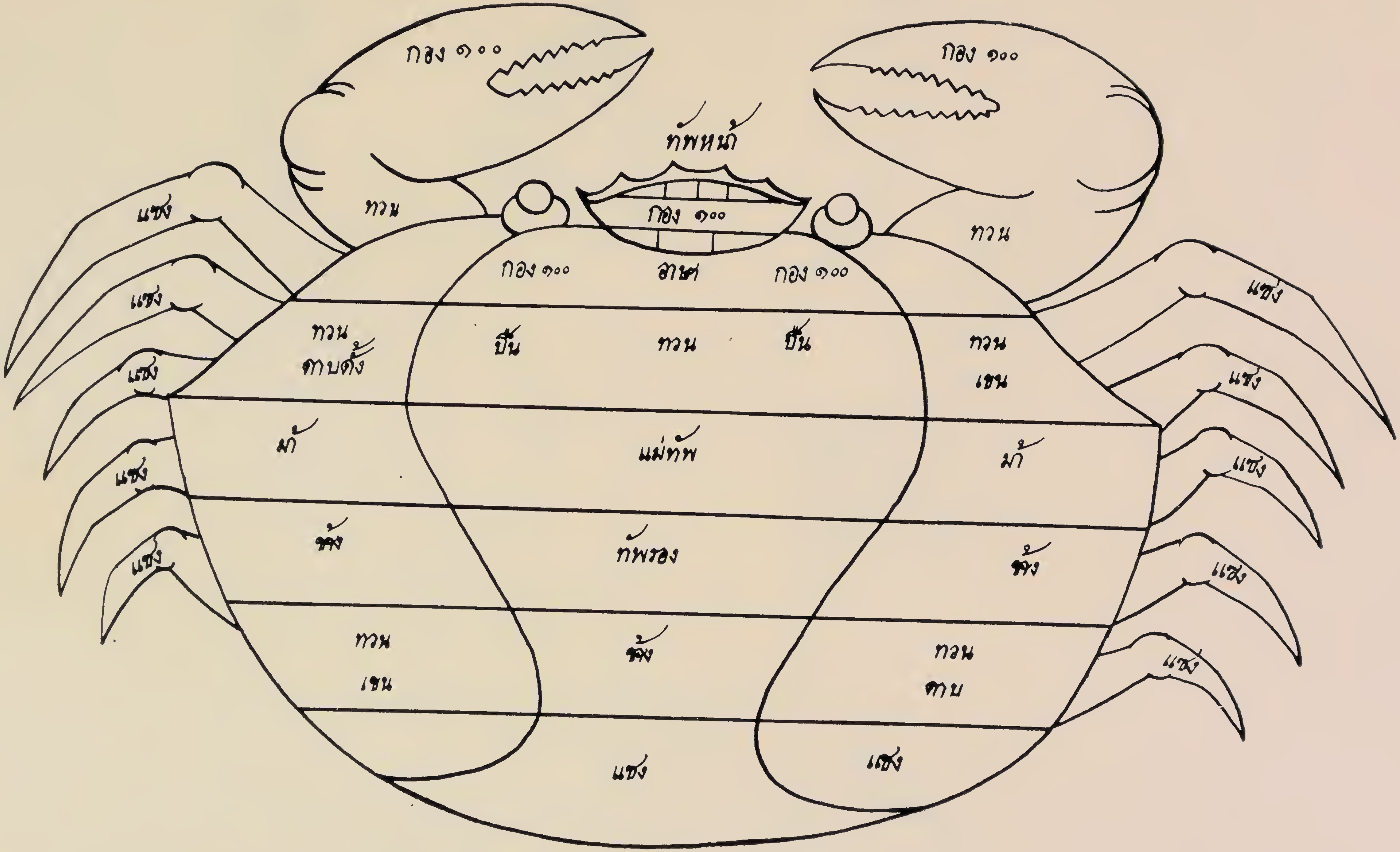
๑ ศรีเพชรพยุหตั้งในป่าที่ขันยกเดิรก็ได้ ฯะ

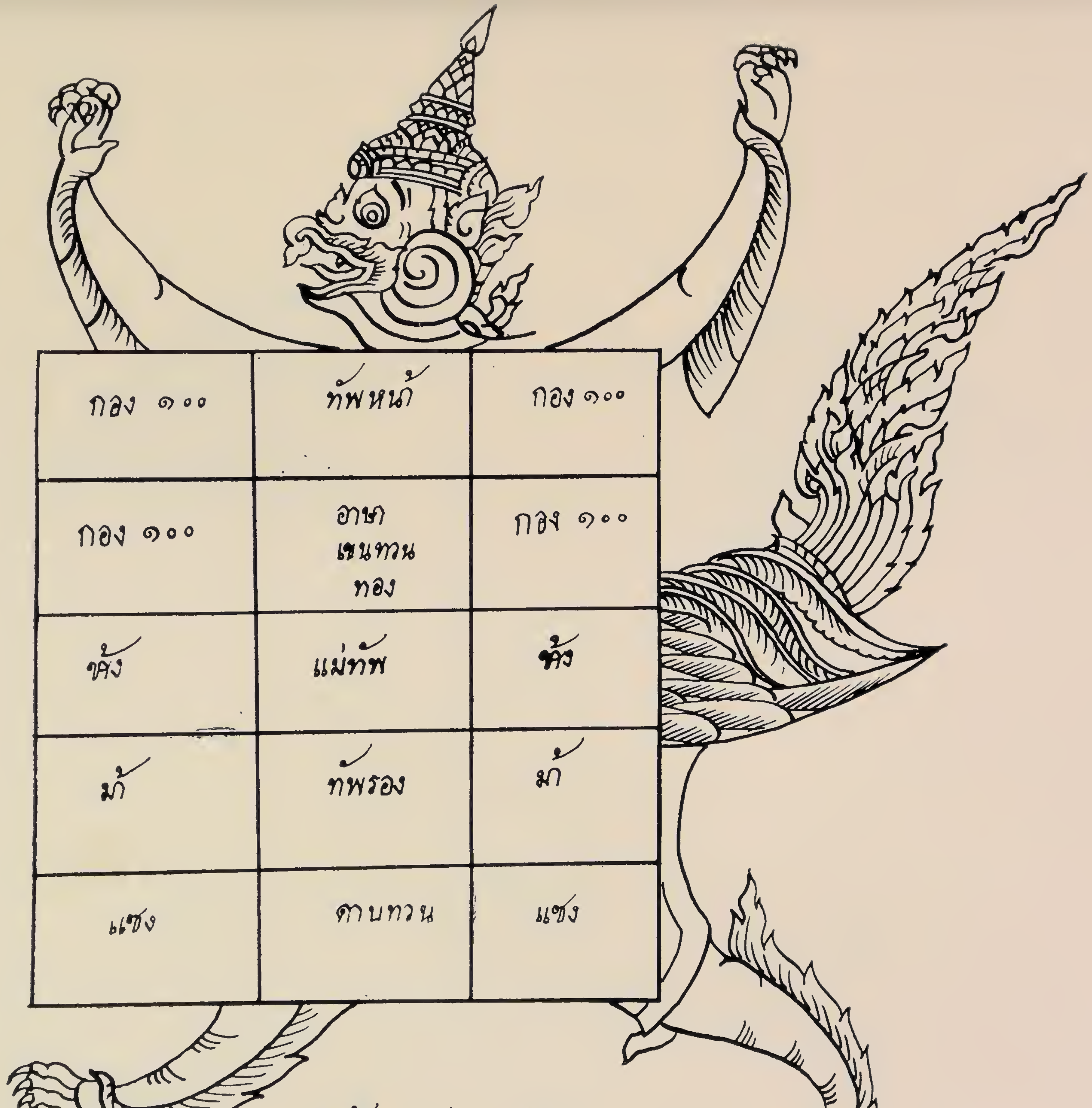
๑ มหามังกรพยุหข้ามแม่น้ำให้เอาหัวหางข้ามก่อนที่ขัน ฯะ

				อาษา				
			ช้าง	ม้า	ช้าง			
		ช้าง	ม้า	ทวน ดั้ง	ม้า	ช้าง		
	ช้าง	ม้า	ดาบ เขน	ทัพ หน้า	ดาบ ดั้ง	ม้า	ช้าง	
อาษา	ทวน	ดาบ เขน	ปืน	ทัพ ใหญ่	ทวน	ปืน	ทวน	อาษา
	ช้าง	ม้า	ปืน	ทัพ รอง	ปืน	ม้า	ช้าง	
		ช้าง	ม้า	ดาบ เขน	ม้า	ช้าง		
			ช้าง	ม้า	ช้าง			
				อาษา				

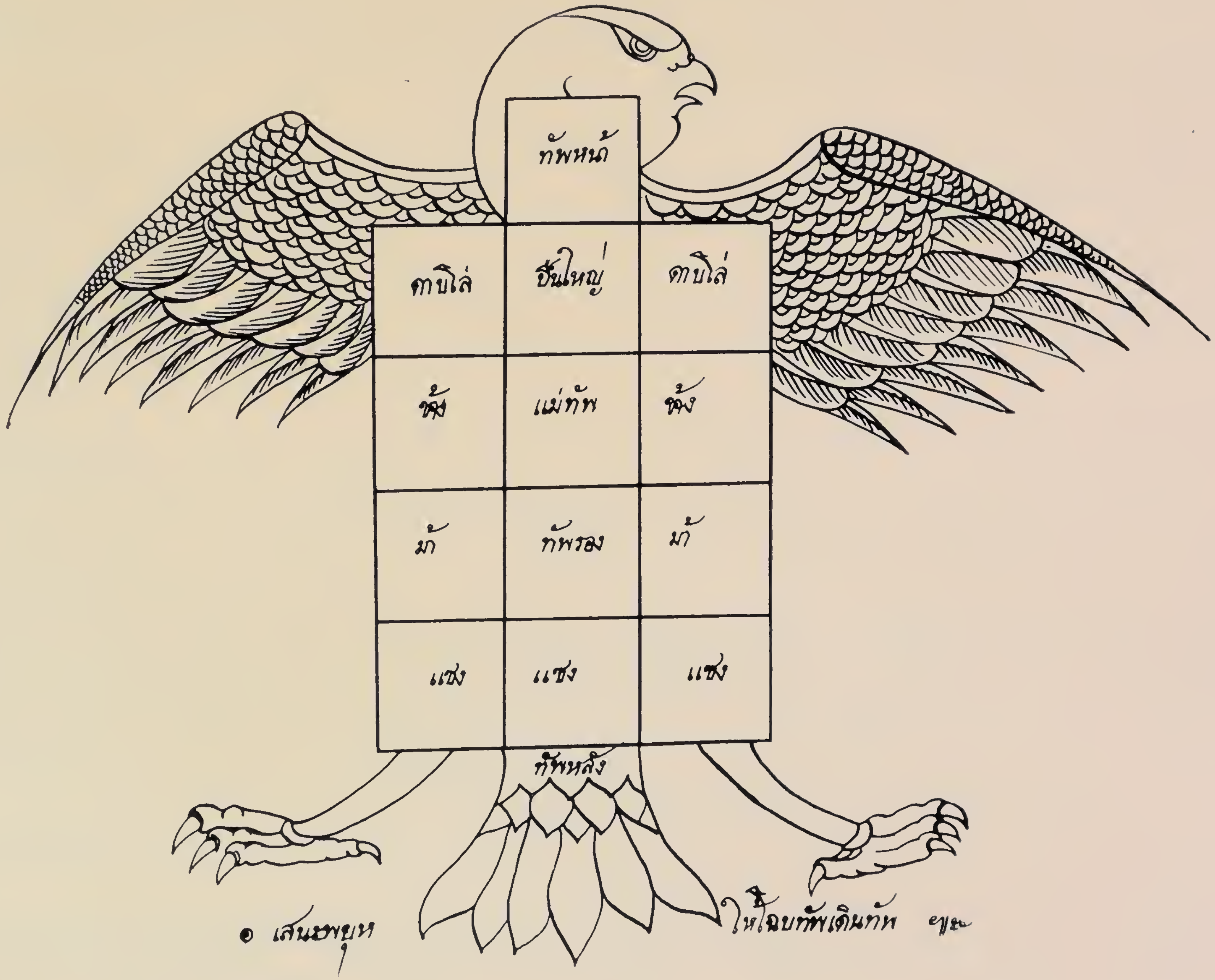
๑ ชื่อเพชรพยุห ให้ตั้งบ่าชัด ฯะ

๑ กรกฎพยุหปูเดิรไตรกมา เดิรทัพ

๑ ครุธพยุหให้ตั้งใจมทัพยกเดิรก็ได้ ฯะ

ทัพหน้า
ดาบไล่
ปืนใหญ่
ดาบไล่
ช้าง
แม่ทัพ
ช้าง
ม้า
ทัพรอง
ม้า
แซง
แซง
แซง
ทัพหลัง
๑ เสนพยุห
ให้ฉลบทัพเดินทัพ
ญูะ

◎ ขอพระราชทานทูลเกล้าฯ ถวาย พระอนาปรานพายนอกเปนสุดฤกษ์ยาตราศึกนั้น ให้ทรงพิจารณาวาโยในคลองพระนาศิก (ซ้าย/ขวา) ถ้าพระวาโยออกเบื้องซ้าย ให้ทรงพระแสงพระหัตถ์เบื้องซ้าย ประชุมพระบาทเบื้อง (ซ้าย/ขวา) จงเสมอ ผันพระภักตร์ตามทิศ แล้วทรงย่างพระบาทเบื้องซ้ายไปก่อน ทรงบริกำว่า พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ แล้วย่างพระบาทเบื้องขวาไปบันจบพระบาทเบื้องซ้ายจงเสมอ แล้วทรงย่างพระบาทเบื้องซ้ายไปแล้ว ทรงบริกำว่า **ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ** แล้วย่างพระบาทเบื้องขวาไปบันจบ แล้วย่างพระบาทเบื้องซ้ายไปอีก ทรงบริกำว่า **สํฆํ สรณํ คจฺฉามิ** แล้วเสด็จพระดำเนิรขึ้นช้างพระที่นั่ง ◎ ถ้าพระวาโยออกพระนาศิกเบื้องขวา ทรงพระแสงพระหัตถ์ขวา ทรงยืนพระองค์ดำรงค์ผันพระภักตร์ตามทิศ แล้วทรงย่างพระบาทเบื้องขวาก่อน ทรงบริกำว่า **ทุติยมฺปิ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ** จึงย่างพระบาทเบื้องซ้ายไปบันจบ แล้วย่างพระบาทเบื้องขวาไป ทรงบริกำว่า **ทุติยมฺปิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ** แล้วย่างพระบาทเบื้องขวาไป ทรงบริกำว่า **ทุติยมฺปิ สํฆํ สรณํ คจฺฉามิ** ครบสามย่างแล้ว เสด็จพระดำเนิรขึ้นช้างที่นั่ง

◎ ถ้าพระวาโยออกบริบูรณเสมอทั้งสองข้าง ทรงพระแสงสองพระหัตถ์ ทรงยืนผันพระภักตร์ตามทิศ แล้วทรงบริกำ **[illegible]** แล้วเสด็จดำเนิรขึ้นช้างพระที่นั่ง ทรงประพฤติได้ดังนี้ อาจารย์สรรเสริญว่าจำเริญสวัสดิไชยลาภ ปราศจากซึ่งภัยอันตรายและผีหลวงเหลาเหลกทั้งปวง ◎ ถ้าแลได้แต่พระวาโยฤกษ์ แลฤกษบนมิได้ก็จะคุ้มแต่พระองค์ ถ้าฤกษพระวาโยได้แลประกอบทั้งนักขัตฤกษยลพร้อม **พยุหบารมีก็จะปกป้องคุ้มไภอันตรายทั้งทูลอองทุลีพระบาท**

◎ ถ้าจะเสด็จพระดำเนิรไปศึกก็ดี นาๆประเทศก็ดี ให้ได้พวาโยซ้ายดี ได้พวาโยขวาทราบ **อนึ่งผจญ**ข้าศึกศัตรู พวาโยเบื้องขวาดี เร่งให้กระทำศัตรูก่อนชะณะ ถ้าได้พวาโยเบื้องซ้ายยังคงอยู่ ให้ศัตรูทำก่อนจึงกระทำตอบแกนได้ไชยชำนะ ขอเดชะๆ